

Széles Tamás

Evezz a mélyre

Széles Tamás, *Evezz a mélyre* © 2021

Széles Tamás

Evezz a mélyre

Tartalom

Előszó	7
Mit kínál neked Isten?	9
Mit akarsz te magadtól?	11
Hiszel?	15
Fejlődj a hitben!	17
Isten országa	23
Jó talaj	27
Böjt és aszkézis	29
Keskeny ösvény	32
Félelem és bűn	34
Gondviselés	41
Kereszt(y)én(y) nárcizmus	42
Megszentelődés	51
A tekintély	57
Irgalmas szív	60
Mítoszok és szimbólumok	62
Evezz a mélyre	65
Az idők végén	70
Paleokereszténység	76

Előszó

Az európai kereszténység haldoklik. Külső és belső okok vezettek ide, s már több évtizede látható volt a folyamat, úgyhogy nincs benne semmi meglepő. Mégis elgondolkodom, hogy mi lehet az oka, s miközben azon igyekszem, hogy ne bűnbakokat keressek, szeretném szemügyre venni, hogy mit tehetek?

Szerintem az egyik legfontosabb teendő, hogy visszatérjünk az „ártatlanság korába”, vagyis az első két keresztény évszázad gondolkodásmódjához, kikezddhetetlen erkölcséhez, értékrendjéhez, eszmeiségéhez, eleven hitéhez. Ez nem is olyan nehéz, mert csak a külsőségekről, a kizárólagosságról, a hatalomról, a vagyonról, a nagyságról, az életidegen teológiáról és bonyolult kultusról kell lemondani. A nehezebb része azt feltárni, hogy teológiailag hol vett rossz irányt a keresztény tanítás, hol voltak benne igaztalan vagy káros fordulatok, s hogyan lehet úgy megmaradni az apostoli kor eredeti hitében, hogy közben teológiailag végrehajtsuk a szükséges korrekciókat? Ehhez Isten kegyelme és a Szentlélek ereje kell, ehhez az emberi szándék és erő kevés.

2020. december 21-én, Tamás apostol emléknapiján újra megjelent az égen a Szaturnusz és a Jupiter bolygók azon együttállása, melyet a modern csillagászat a Jézus Krisztus megszületését hírül adó betlehemi csillagként azonosít. Számomra ez bizony égi jel volt, annak a jele, hogy amit én a vég kezdetének látok, az egyúttal a jövő kereszténységének is a kezdete. Az égi hírnök a megújulás csillaga e korszak számára.

Ez a füzet azért íródott, hogy újragondoljam és velem te is újragondold a kereszténységben megszokottá és rutinná vált teóriák némelyikét, hogy kizökkentsen a lelki, gondolati megszokottságból, és elhanyagolható mértékben, de elkezdje önmagunk újraevangelizálást. Az Úr vezessen el mindkettőnket az ő világosságára.

Budakeszi, 2020. december 29.

†Széles Tamás

Mit kínál neked Isten?

Isten legszentebb bibliai neve, az ismeretlen kiejtésű tetragrammaton (jvhv) a héber *él*ni, *lenni* tőből ered. A Kivonulás könyvében vagy Mózes második könyvében Isten így mutatkozott be: „Én vagyok, aki a Lét vagyok.” (Kiv 3:14). A mondatban a *vagyok* a bibliai héber nyelvben szintén ebből a tőből ered. Isten tehát úgy határozta meg saját magát, hogy ő a létezés, minden élet alapja, aki életet ad és fenntart (Róm 4:17). Tehát Isten életet kínál neked.

Minden élet Istentől ered: „Ő adott életet lelkünknek...” (Zsolt 66:9a); „Ott adja az Úr az áldást, s az életet mindörökre.” (Zsolt 133:3b); „Te alkottad a mennyet, a legmagasabb mennyet is minden seregével együtt; a földet és mindent, ami rajta van; a tengereket és mindent, ami bennük van. Te adsz életet mindezeknek,” (Neh 9:6). A lét nem csak emberi létezés, hanem a teljességet átfogó, a földi élet kereteit meghaladó valóság. Ő tőlünk teremtményektől függetlenül létezik, s minden dolog csak annyiban van, amennyiben részesedik Isten létéből.

Tehát az ember is annyiban és úgy létezik, amennyiben és amennyire osztozik Isten létében, pontosabban amilyen mértékben megvalósul és érvényre jut földi életében Isten tökéletes és teljes léte. Bármit érzel és gondolsz, te is csak annyira létezel, amennyire megvalósul benned Istennek a veled, sőt az egész teremtéssel kapcsolatos szándéka, vagyis hogy mindenki teljesen részesedjen az ő létében. Ez az, amit Pál apostol így fejezett ki: „hogyan legyen minden mindenben” (1Kor 15:28b). Hogy jól értsd, ez meghaladja a biológiai létezést, ez lelki és szellemi, mi több, kegyelmi tartalma az életnek.

Úgy vélem, a kereszténység legnagyobb benső problémája az, hogy már az igen korai időkben kihátrált az emberi létezés eme teljessége és isteni kiteljesedése mögül, és elég pesszimista állásokat foglalt el, inkább korlátozni és szűkíteni kezdte az emberi lét hatókörét, mintsem kiteljesíteni. Úgy vélem, ez volt az első drámai vétség, mely később a kereszténységnek az élettől való teljes elidegenedéséhez vezetett.

Most mindjárt az elején le kell tehát szögezmem, hogy a Biblia alapján Isten semmi mást nem kínál az emberiség számára, mint minél teljesebb, minden spektrumban megvalósuló, minden lehetőséget felölelő életet, amely majd az ő tökéletességében nyer végső beteljesedést, amit üdvösségnek nevezünk.

Ezért aztán azt is szükséges kimondanom, hogy alapvető tévedés minden olyan vallásos elgondolás és gyakorlat, mely az élet valamennyi aspektusát és a teremtett világot, a benne való élettel együtt leminősíti, rossznak tartja vagy el akarja idegeníteni az embertől, és pusztán szellemivé akarja tenni Isten imádatát.

Isten azért teremtett téged, hogy emberként élj és emberi életedet az általa elképzelt teljességben éld meg, képességeid fejlesztésén, testi adottságaidon keresztül, életlehetőségeidben, családi, baráti, emberi kapcsolataidban.

E füzet egyik szándéka az, hogy őszinte legyen. Felekezetek fölötti nézőpontból írtam, vagyis nem katolikus, nem protestáns, nem ortodox. Úgy vélem, a felekezetek ideje lejárt. Mindegyik szűk és sajátlagos tanítással szolgál, a mai ember pedig átfogó és elfogulatlan igazságra vágyik, nem pusztán egy hihető és társadalmilag jóváhagyott értelmezésre. Sok furcsának és megbotránkoztatónak tűnő gondolatot vetettem papírra, de csak azért, hogy leszámoljak a hiedelmekkel, s a végén ne maradjon más, mint az általam rekonstruálható és megmutatható legtisztább hit, abban az egyszerűségben, ahogy Jézus és első követői, a romlatlan ősegyházban hitték. A füzet másik szándéka, hogy ezzel a spirituális vadevezéssel segítsék a hitedben fejlődni. Alapszabály, hogy fejlődni csak komfortzónán kívül lehet. Ezért megpróbállak szeretettel és finoman kilökdösni a hited komfortzónájából, valamint segítek mélyebbre evezni (Lk 5:4), hogy a haldokló kereszténység korában együtt újra felfedezhessük az evangélium örömét.

Mit akarsz te magadtól?

Ezekiel próféta jóslata szerint Isten az újjáépített jeruzsálemi templom körül újra összegyűjti övéit, engedelmes néppé formálja őket, új közösséget teremt belőlük¹ és elkövetkezik a zsidó nép boldog, ezer esztendőös korszaka.² A templom alól az élet vizének folyója fog előtörni, s „a folyó mentén pedig, annak mindkét partján mindenféle gyümölcsfa nő; lombjuk le nem hull, s a gyümölcsük el nem fogy. Havonta friss gyümölcsöt teremnek, mert vizük a szentélyből fakad. Gyümölcsük eledelül szolgál, a lombjuk pedig orvosságul.” (Ez 47:12)

Ahogy az édenkert két fája az örök életet és a mindentudást jelképezi (Ter 2:9), úgy valamennyi mitológiában a fák jellemzően kozmikus szimbólumok, melyek a világ egyetemességét (*arbor mundi*) és az emberi tudat egyetemes koncepcióját írják le.³ A fa ugyanis egyes részeivel leképezi mindazon régiókat, melyek az ember számára mindig fontosak voltak. A gyökérzet a föld alatti világ, a törzs a földi élet és az emberi valóság, a lombkorona az emberfeletti, isteni szférák világát jelképezi. Ugyanígy a gyökérzet az ember tudattalan világát, a törzs a tudatos részt, míg a korona a tudaton túli valóságot jelenti.⁴

Minden fa, mint *axis mundi*, vagyis *világtengely*, az eget és a földet kapcsolja össze. A korona jelképesen a mennybe, a gyökerek a pokolba nyúlnak. A nyugati, analitikus és szétválasztó gondolkodásmód a két jellegzetességet tipikusan ellentétként látja. A kereszténység rászokott arra, hogy mindent Isten és ördög kettősségében szemléljen és eszerint kategorizálja a jelenségeket, pedig a minden nép kultúrájában megtalálható fa-összimbólum nem a kettéosztottságot, hanem épp ellenkezőleg, az ellentétek egyesítését jelenti.

Pszichológiailag a fa szimbóluma az ember tudattalanjának (gyökérzet) és tudatának (korona) összetartozását ábrázolja, s arra mutat, hogy a törzs összeköti és egységben tartja a irracionális és a racionális, az öntudatlanságot és a tudatosságot, vagyis a teljes egység és egyensúly, a

1 Rózsa H., *Bevezetés az Ószövetség könyveibe*, 512.

2 *A Biblia ismerete*, IV., 411.

3 *Mitológiai enciklopédia*, I., (Főszerk.: Tokarev, Sz. A.), Budapest, Gondolat 1988., 267.

4 op. cit., *Mitológiai enciklopédia*, I., 253.

megosztottságtól való benső megszabadulás szimbóluma is. Ahogy Jung írta, ez a *Selbst* kiszabadulása a szenvedésbe és küzdelmekbe való belebonyolódottságból.⁵

Lássuk Jézus egy példázatát, a Mk 4:30-32 szövegét: „Mihez hasonlítsuk az Isten országát? Milyen példabeszéddel szemléltessük? Olyan az, mint a mustármag. Amikor a földre vetik, kisebb minden magnál, amely a földön van; de ha elvetették, felnő és nagyobb lesz minden veteményénél. Olyan nagy ágakat hajt, hogy árnyékában fészkelhetnek az ég madarai.”⁶

Tökéletes példázata a lét egységének. A mag a föld alatt rejtőzik, ahogy az ön- és Istenismeret a tudattalan közegébe van beágyazva. Gyökereit ide ereszti és innen veszi fel táplálékát. Az emberi szellem és a hit a személyes és a kollektív tudattalan láthatatlan rejtettségében, azaz ismeretlenségben gyökerezik.⁷ A mag kicsírázik és hajtást bont, majd szarát növeszt, mely az ég felé tör. Ez a fölfelé történő növekedés, mely a sötétből, a föld alól indul a fény és az ég felé, megfelel a megtérő hitre jutásának, és pszichológiailag a tudattalan megismerésének és a tudattalan és a tudatos közötti átjárás, kommunikáció, ismeret megteremtődésének. A mustár növény a valóságban bokor, de a példázat hatásosságáért fa méretűvé terebélyesedik. Ez a felfelé irányuló mozgás szimbolizálja az ember bensőjében, hogy ami korábban elfojtás vagy tudati elutasítás tárgya volt, az önismeret hiányában ismeretlen maradt a tudat számára, az tudatosuljon, egyesítse a tudattalant és a tudatost, a sötétet és a világot, egységbe hozza a polaritást.

Az ég madarait minden mitológiában *mitopoétikus klasszifikátork*nak tartják, vagyis jellegzetesen az égnek, az istenségnek, az ég szellemének, a Napnak, a szabadságnak, a felemelkedésnek a szimbólumai.⁸ A mustárfa lombkoronájában fészkelő madarak a világfa csúcán ülő égi lényekként, a lenti világ élőlényeinek az ellentétpárját alkotják, azaz minden földi, testi, anyagi, ösztönös, alantas ellentétét, ahogy a Szentlélek minden gyarló tulajdonság ellentéte. Meg kell értened, hogy minden egyéb állítás ellenére Isten ezt az egységet szánja neked.

5 Jung, K., *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 495.

6 Lásd még: Dán 4:20-22; Ez 31:6; Mt 13:31-42; Lk 13:18-19.

7 op. cit., Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 501.

8 op. cit., *Mitológiai enciklopédia*, I., 172.

A mustármag példázata tehát arról szól, hogy a hit útja a benső ellentétek feloldásán keresztül, az önismeret által bontakoztatja ki Isten életét bennünk, és a megtérő valódi énjét, aki nem más, mint Jézus Krisztus (Gal 3:27).

Ugyan embertestben élünk, ösztöneink, vágyaink nem szűnnek meg, akaratumk, *egonk* sem tűnik el, ám önismeretünk által eljuthatunk az Istenismeretre, mely egyúttal benső egység és harmónia. Életünk mennyei minőségűvé válhat. Ahogy felszentelő püspököm, *Nils Bertil Persson* érsek megfogalmazta a mennyek királyságának jelentését, az „az optimális élet, (...) mennyei kondíció.”⁹

Csak akkor juthat el valaki az önismeretre, mely parallel az Istenismerettel, ha először saját gyermekkori és fiatal felnőttkori traumáit, sérüléseit megismerte és feldolgozta. „Önismeretre csak úgy juthatunk, ha először is föltárjuk az igazi indítékokat: mit miért csinálunk.”¹⁰ Amíg valaki a tudattalanjának, azaz személyes árnyékainak uralma alatt él, addig lelke a *tudattalan* és a *tudatos én* békétlenségének csatatere, és összekülönbözésük eredménye frusztráció, szorongás, félelem, bizonytalanság, kedélyingadozás, és az, hogy az illető – bármennyire is szeretné – nem tudja az életét elég tudatosan irányítani, nemhogy Isten akarata szerint vezetni. Jellemzően spontán vagy kellően megalapozatlan ötletek és átmeneti érzelmi állapotok alapján hoz döntéseket. Szeretne kiegyensúlyozottan élni, ám újra és újra azt érzi, hogy nem tudja megragadni az irányítást, s nem érti, hogy miért kell akár több házassági vagy párkapcsolati kudarcot elszenvednie, miért nem jönnek egyenesbe a lelki dolgai, holott ő jó szándékkal és őszinte akarattal, érzelmekkel, elhatározással áll hozzá az élet dolgaihoz. A háttérben majdnem mindig az ismeretlen és békétlen árnyékok, a tudattalan ellenőrizhetetlen erői lapulnak, a tudat és a tudattalan kibékítetlensége. Az eredmény leginkább boldogtalanság, de legalábbis a benső béke és az eleven hit hiánya.

Pszichológiailag megfogalmazva, a tudattalan feltárásával és a tudatossal történő összebékítése által a hívő képes megismerni és megvalósítani a tudatot meghaladó *össz-személyiségét*¹¹ vagy Krisztus-identitást, a hívő képessé válik arra, hogy kibéküljön önmagával és Istennel.¹²

9 Persson, B., *The Fight against Sects*, 23.

10 Merton, T., *A csend szava*, 95.

11 *op. cit.*, Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 287.

12 *op. cit.*, Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 95.

Mivel az emberben a tudattalan és a tudatos úgy viszonyul egymáshoz, mint az Atya és a Fiú, ezért az Isten kiengesztelődéséből fakadó önismertünk egyúttal Istenismeretre is vezet, mi több részletet is az Atya – Fiú viszony minden természetfeletti kegyelmében. Luther Márton ezt így fejezte ki: „Csak Krisztusban keresd magad, és ne önmagadban, akkor örökre megtalálsz magad benne.”¹³

Isten tehát nem csak a létezés és az élet teljességét kínálja, annak minden lehetőségével, hanem azt is, hogy te magad is olyan legyél, mint Jézus. Felkínálja, hogy osztozz Fiának örökségében (Róm 8:17), vagyis ismerd meg őt és önmagadat, és juss el arra a békére (Jn 14:27) és üdvösségre (Jn 12:47), melyre a keresztség váltsága és az Úr tanítása elvezet. Jézus azt kérte az Atyától, hogy követői legyenek úgy egyek, ahogy Ő egy az Atyával (Jn 17:22), vagyis Jézus a maga viszonyát kínálja fel neked.

A keresztény hit ezért aztán valójában nem kulturális vagy csupán lelki tevékenység, hanem valódi életforma, egzisztenciális, teljes életünket és létünket felölelő és teljesebbé, boldogabbá alakító kapcsolat Istennel és benne az Atyával, a Fiúval és a Szentlélekkel. Ugyanolyan kapcsolat, mint egy házasság, párkapcsolat vagy barátság.

A kérdés tehát az, hogy te mit szeretnél? A mai ember a divatos trendek és a korszellem keresztütüzében a többség véleménye és konszenzusa felé hajlik, és jellemzően megmarad a felületességben. Ezt is lehet, de tudnod kell, hogy ez nem nagyon vezet sehova.

Szeretnél mélyebb, igazabb, világosabb és bensőségesebb kapcsolatba kerülni Istennel? Szeretnéd önmagadat és őt jobban megérteni? Szeretnéd az életedet kiteljesíteni és egészében megélni? Szeretnéd ha az életed Istemben teljedne ki és végül vele teljedne be?

Ha nem, fejezd be az olvasást és menj fel valamelyik közösségi oldalra, kutyás képeket nézegetni. Ha igen, akkor kösd föl a lelki gatyádat, készülj fel a felületesség és a megszokott lelki kanapé elhagyására, az árnyaltabb gondolatokra és a mítoszokkal való leszámolásra, kérd Isten segítségét, és olvas tovább. Vár a mélyvíz, evez be!

¹³ Luther, M., *Sermon von der Bereitung zum Sterben*, WA 2, 691.

Hiszel?

A keresztények között is közhelynek számít, hogy Isten megbünteti azokat, akik nem tartják meg parancsait. Mi több, a megátalkodott bűnösök és hitetlenek elkárhoznak. Személy szerint úgy vélem, itt az ideje ezt a középkorra jellemző gondolkodást magad mögött hagyni. Kérlek, lépj ki a gondolkodás konszenzusos kereteiből.

Mivel Isten végtelenül jó (2Krón 30,9) és ő maga a szeretet (1Jn 4,16), egyáltalán nem áll szándékában megbüntetni. Inkább úgy kell megfogalmaznom, hogy mivel Isten üdvözítő akarata az, hogy az ember osztozzon az ő teljes és hiánytalan létében, ezért szövetséget (régiesebben és pontosabban *testamentumot*, vagyis rendeletet) és törvényt adott neki.

A törvényt arra szolgál, hogy osztozni tudj Isten létében, azaz a magad életében érvényesítsd az isteni rendet és értékrendet. Ha pedig nem tartod meg a törvényt, akkor az isteni léttel ellentétes folyamatok indulnak meg a bensődben és életedben, ami azt jelenti, hogy a tudatod és a tudatlanod közti harmónia és egység megbomlik, felüti a fejét a frusztráció, a meghasonlottság, a megosztottság. A bűn sem dramatikus vagy jogi kategória, hanem olyan cselekedet, mint amikor az orvosi rendelvénnyel ellentétben a beteg nem veszi be a felírt gyógyszert. Ha Isten a törvényt adta a tőle és a lét teljességétől való elidegenedés gyógyszeréül, akkor neked, hívő embernek a törvény megtartása által van életed.

Ám Isten nem csak a törvényt, hanem a Jézus Krisztus által megkötött Újszövetséget adta az ember lelki gyógyszeréül, e szövetség által van életünk (Fil 1,11; 1Pt 1,3). Az Újszövetségre azért volt szükség, hogy tökéletesebb és steljesebb kapcsolatban lehessünk Istennel. Mert a bűn elidegenítette az embert Istentől, önmagától, a teremtés rendjétől. „A bűn mindenekelőtt elszakadás az élet Istentől...”¹⁴ A szövetség tehát ezt az elidegenedést oldja fel.

Amikor azt mondod, hiszel, több dologra gondolhatsz, például a felekezeted tanítására, vagy az apostoli, esetleg a Nicea-konstantinápolyi hitvallás szövegére, hitelvekre, teológiai tételek is eszedbe juthatnak, de lehet, hogy biblikus igehelyek ugranak elő.

Ám mindez valójában nem hit. A hit az a hozzáállás, mely képessé tesz minket az Istennel szembeni elidegenedés felszámolására, a vele való va-

14 Schmemmann, A., *Az eucharisztia*, Nyíregyháza, Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2017., 138.

ló kapcsolat helyreállítására és megtartására, a szövetség és a törvény teljesítésére, valamint, hogy ebből következően Isten életető kegyelmét befogadjuk és az hatékonyan gyarapítsa életünket, azaz tápláljon. A hit nem más, mint az Istenhez fűződő viszonyod. Minden e viszony keretében bontakozik ki. Amilyen a hited, olyan lesz az Istennel való kapcsolatod.

Fogalmilag a hit *bizalom*, *reménység* (1Kor 13:13), mely rokon a szilárd *bizonyossággal* (*pronoia*) is, így viszonylag tág értelmű kifejezéssé válik, mely a reménységen túl a *tapasztalattal* és az *igazság felismerésével* is rokon. Pál apostol a Zsid 11:1-ben ezt az érdekes „már nem, még nem” kettősséget így írta le: „A hit alapja annak, amit remélünk, bizonyítéka annak, amit nem látunk”. Ugyanis a reményeink ebben az élő és eleven kapcsolatban személyes tapasztalattá, vagyis már bizonyítékká válnak.

Fejlődj a hitben!

Hogyan haladhatok előre hitemben? Megtértem, Isten minden bizonynyal megigazított és a megszentelődés útját járom. Mit kell még tennem?

Nos, a legtöbb keresztény ezeket a kérdéseket föl sem teszi. A legtöbbben nem jutnak el odáig, hogy feltegyék őket. A megtérés folyamatai után betagozódnak egy felekezet vagy gyülekezet, egy közösség életébe, aztán beleszoknak az ottani életbe és ugyanazt csinálják sírig vagy amíg nem csalódnak. Sajnos a legtöbb hívő megáll egy bizonyos lelki komfort szintjén, sőt rosszabb, a maga jóérzését keresi a vallásban. Így aztán nem is tud hitében, Istennel való kapcsolatában fejlődni, mert ezt az érzelmi biztonságot jelentő jó érzést és lelki kényelmet nem hajlandó elhagyni. A szokásokból pedig előbb-utóbb rutin lesz, a rutin pedig épp ellentétes bármilyen fejlődéssel.

Mit kell hát tenned? Mozdulj ki abból, amiben vagy. Tégy fel kérdéseket és kutass a válaszok után. Ismerd meg mélységében önmagadat, a Szentírást, kezd el kihámozni a lényegét.

A Sír 39:2 így jellemzi a bölcs férfit, aki az ősök bölcsességét kutatja: „megjegyz magának neves férfiak elbeszéléseit, és behatol a példabeszédek fordulataiba”, vagyis csónakjával elkezd bevezetni a mélyre.

Jézushoz egyszerre racionális megértéssel, és irracionális módon, figyelő szívvel kell közeledni. Megérteni köznyelviileg annyit tesz, hogy az ember felfog és megtanul valami újat, a korábban tanultakat gyarapítja, ismereteket halmoz, amik gondolkodásának részévé válnak. Összevetésként álljon itt János evangéliumának 8:51-es verse: „Aki tanításomat megtartja, halált nem lát sohasem.” Parancsok megőrzéséről, megtartásáról van szó. Ám ez csupán a felszín, mivel engedelmisségen kívül nem kíván mást.

Ám Jézus nem üres engedelmisséget szeretne, hanem, hogy önmagadban kutasd fel Őt és az Ő útmutatásával az igazságot. Arra buzdít, hogy ne felületesen, ne a dolgok, gondolatok felszínén mozogj, ne elégedj meg a készen kapott vallásossággal, hanem mindig mindenre kérdezz rá, igyekezz minél mélyebbre tekinteni, és ahogy a bányászok a mélyből hozzák a felszínre az értékes érceket, te is önmagad bensőjében kutass az igazság után, felismerve és elfogadva az összefüggéseket. Mert az Istenismeret az önismerettel kezdődik. Aki nem ismeri önmagát, az nem ismerhe-

ti Istent sem. Nem az eget kell fürkészned jelek és csodák után áhítózza, nem is a teológiai könyvek vezetnek erősebb hitre, hanem befelé kell figyelned. Kétezer év szentjei, szerzetesei, hitvallói mind erre a tapasztalatra jutottak.

Ha erre adod a fejed, előbb-utóbb szembe találkozol saját rossz tulajdonságaiddal, személyiségednek olyan jegyeivel, melyek nem pozitívak, sőt, valljuk be, ezek némelyike kifejezetten utálatos tud lenni. A szembenézés elkerülhetetlenül benső konfliktust és zavart, meghasonlottság-érzést és szégyenkezést kelt, azonban ez fontos és szükséges fázis.

Hasonló ez a kamasz lázadásához a szülők ellen. Gyermekkorban mindenki mint abszolút tekintélyt fogadja el szüleit, később azonban konfliktusba kerül velük. Megkérdőjelezi tekintélyüket, eredményeiket, értékrendjüket. Ez szükséges ahhoz, hogy elszakadjon a szülők véleményétől, engedélyétől és jóváhagyásától, s kialakítsa önálló személyiségét, értékrendjét. Ha ez a szembefordulás vagy lázadás nem zajlik le, a felnőtté válás sem valósul meg.¹⁵ Ugyanígy a hitben való fejlődés is a korábbi egyensúlyi és harmonikus állapotból történő kimozdulást követeli meg. Amíg nem tudsz elszakadni az előző, megszokott, harmonikus állapottól, addig nem is tudod meghaladni azt a lelki, gondolati, kapcsolati szintet.

Amikor valaki önmagával találkozik, ugyanez a zavar, benső konfliktus, önmaga elleni lázadás mutatkozik meg. Konfliktusba kerül *ego*jával, és megkérdőjelezi annak szándékait, értékrendjét. Szükséged van a korábbi énismereti állapot felrúgására és megtagadására, hogy újra tudd fogalmazni önmagadat, mélyebb ismereteid és tapasztalatod segítségével. Az önismeret praktikusabban azt jelenti, hogy az igazság útján, Isten kegyelmével és a hit támogatásával meg kell ismerned és el kell fogadnod önmagad világos és sötét oldalát, ahogy a korábban emlegetett világfa vagy mustárfa törzse összeköti és egységbe kapcsolja a lenti gyökérzetet és a fenti lombkoronát. Elmondom, miért olyan fontos ez.

Amit nem tudsz érzelmi, lelki életedbe és énképedbe integrálni, azt rendszerint elfojtod és úgy csinálsz, mintha nem is lenne. Azonban ezek az elfojtások szüntelenül előtörnek másokkal és önmagaddal kapcsolatos viszonyaidban, és nem éppen jó értelemben befolyásolják életedet. A keresés elvezet valódi tulajdonságaidhoz és motivációidhoz. Ez Istenre vonatkoztatva is igaz, mindig jobban és mélyebben kell ismerned őt, mint korábban. Ami azt is jelenti, hogy a korábbi istenképedet is meg kell haladnod.

15 Vö. Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 193.

János apostol első leve szerint „Isten szeretet” (1Jn 4:16), mi több „szerepete tökéletes” (1Jn 4:12) és „a tökéletes szeretet nem fér össze a félelemmel” (1Jn 4:18). Mégis a *Zsoltárok könyve* számos helyen szögezi le, hogy „félelmetes az Úr” (Zsolt 47:3; Sír 43:31; Zof 2:11). Az Ószövetség Istene igen sokszor bosszúálló (Náh 1:2), féltékeny (Kiv 34:14), haragvó és pusztító (MTörv 4:7), dühös (Iz 30:30) és még sorolhatnám a nagyon is emberi jelzőket. Ezzel szemben az Újszövetség úgy szól róla, mint aki szerető és irgalomban gazdag (Ef 2:4), hűséges (1Kor 1:9) és még sorolhatnám a csak pozitív jelzőket.

A Biblia istenképe olyan, mint egy ember énképe, pozitív és negatív tulajdonságok tömege lelhető föl benne. Ha őszinte akarok lenni, akkor ez az istenkép legkevésbé az Isten képe, sokkal inkább az ember saját magáról alkotott képe, amit Istenre vetített ki. Az Ószövetség Istene leginkább olyan, mint az ember árnyékos énje, tele nem éppen jó tulajdonságokkal (harag, féltékenység, bosszúvágy), míg az Újszövetség istenképe túlrájzoltan idealizált (tökéletesen szerető, gondviselő), mint amikor egy szerelmes ifjú – helytelenül – csak a jó tulajdonságait mutatja meg a lánynak, akit szeretne meghódítani.

Nincs értelme a kérdésnek, hogy melyik istenkép az „igazi” vagy „helyes”? Nyilvánvalóan így, ebben a formában egyik sem. Nem véletlenül olvassuk a kérdést Jób könyvében: „Fel tudod tán fogni Istennek mélységét, a Mindenható tökéletességét?” (Jób 11:7) Minden és bármilyen tulajdonság, amit Istenre vetítünk, csak emberi tulajdonság. A szeretet, a harag, a gondviselés, a hűség vagy bosszúsomj olyan emberi vonások, amik valójában összeférhetetlenek Istennel. Most következik a kérdés-föltevés, mely kimozdít az Istenről alkotott korábbi komfortból.

Akkor hát kicsoda Isten, kicsoda az Atya, aki nem asszonytól született és akit egyedül imádni kell? A szokásos megközelítés szerint Isten szeretet (1Jn 4:8), ő a szeretet istene (2Kor 13:11), jóságos, könyörületes (Róm 11:32), megbocsátó (Ef 4:32), kegyelmes (2Tessz 2:16), hosszan tűrő (Lk 18:7), ajándékozó (Róm 12:6; 2Kor 6:1), igaz (Tit 1:2; Zsid 6:18), tökéletes (Mt 5:48), mindenható, (Lk 18:27) és még sorolhatnám. Isten zsidó-keresztény képe egy olyan emberi tulajdonságokkal rendelkező, védelmező hatalom ábrázolása, aki szemben a világ rossz voltával segíti a teremtményeket. Ám az belátható, hogy ezek a tulajdonságok csak ellentéppárokban létezhetnek, csak akkor beszélhetünk jóról, ha ugyanakkor, ugyanott a rosszról is szólunk, hiszen ha nincs mihez képest jónak lenni, akkor a jóság értelmezhetetlen. Jó csak akkor lehetséges, ha

a jóval szemben létezik rossz is. Aki nem tud rossz lenni, az sajnálatosan nem lehet jó sem. Ezek összetartozó kategóriák, amiknek csak egymáshoz képest van értelmük.

Ha Istent ilyennek vagy olyannak mondjuk, akkor feltétlenül szükséges, hogy az ellenkező tulajdonságokkal is rendelkezzen. Bármilyen tulajdonságot aggatunk Istenre, így azonnal tévútra jutunk. Most következik a korábbi istenképpel szembeni lázadás.

Az Istenről, mint Atyáról alkotott kép hibás. Olyan jóságosnak látjuk, mint a gyerekek a Mikulást vagy a szekularizált Karácsonyok ajándékozó Jézuskáját, máskor pedig bosszúállónak vagy haragosnak.

Isten azonban csak akkor lehet Isten, ha nem ilyen vagy olyan, hanem teljes és tökéletes, aki minden kategóriát felölel, anélkül, hogy azok bármikor szemben állnának vagy ellentétbe kerülnének egymással. A teljesség és a tökéletesség feltételezi azt, hogy egyszerre minden benne foglaltatik, semmi sem hiányzik belőle. Akkor viszont problémásak a tulajdonságként felemlgetett jelzők. „Az isten emberi tulajdonságai nem mások, mint a tökéletességig fokozott emberi szellemi képességek.”¹⁶

Ha őszinte akarok lenni, kénytelen vagyok bevallani, hogy valójában semmit sem tudunk Istenről. Mivel azonban emberek vagyunk, ez a 'nem tudás' arra ösztönöz minket, hogy valamilyen megértési, megjelenési formát adjunk az ő teljességének és tökéletességének. Ezért ruházzuk fel tulajdonságokkal, amiket már értelmezni tudunk. Ezért mondjuk, hogy Isten ezt vagy azt akarja, ilyen meg olyan, ezt vagy azt kell tenni akarátának teljesítéséhez.

Az emberiség idáig el is jutott, és elkövette azt a hibát, hogy felkiáltott: – Hohó, most már ismerem Istent! Pedig gondoljuk csak végig: a tökéletességet és a teljességet egyáltalán megismerhetjük mi, véges és tökéletlen lények? Sőt, menjünk tovább: a tökéletességnek és teljességnek lehet egyáltalán akarata?

Ahhoz hogy akarj valamit, nélkülözhetetlen, hogy szükséged vagy vágyad támadjon annak a valaminek az elérésére. Vagyis csak olyasmire tudsz vágyakozni vagy olyat tudsz akarni, aminek nem vagy a birtokában.

Nemrég szerettem volna egy szép órát. Az volt az akaratom volt, hogy megveszem. Azért akarhattam, mert nem volt a birtokombam. Megvettem az órát és most már nem irányul rá az akaratom, itt van a karom, most már birtokolom.

16 Vanyó László, *Theologia Graeca*, Budapest, Pázmány Péter Római Katolikus Hittudományi Akadémia, 1992., 19.

A teljes és tökéletes – épp mert tökéletes –, nincs híján semminek, ezért vágy vagy akarat sem lehet benne, hogy elérjen valamit, hiszen teljességében minden benne foglaltatik. Nem létezhet olyasmi, amit el kellene érnie vagy meg kellene szereznie. Tehát a tökéletes Istennek egyszerűen nem lehet akarata. „Nincsenek benne kitöltendő hiányok, megvalósulásra váró képességek.”¹⁷

Amit Istenről leginkább elmondhatunk az az, hogy szemben az emberrel, aki egyszerre képes szeretni és gyűlölni, hűségeskedni és megcsalni, örülni és bosszankodni, akarni és vágyakozni Isten *tökéletes*. A Szentírás is így ír róla,¹⁸ mégis minduntalan emberi gondolatokat és jelzőket agगतunk rá. Mindez nem más, mint saját megosztottságunk, állandó kettőségünk, jó és rossz cselekedeteink Istenre vetítése.

Például a Biblia azt mondja, hogy ő végtelenül jóságos (Jo 2:13), holott a tökéletes nem lehet jó. Csak akkor lehetne jó, ha önmagában volna mihez képest rossznak lennie, vagyis csak akkor lehetne jó, ha tudna rossz is lenni. Aki azonban hol rossz, hol jó, az nem tökéletes, mivel a tökéletes – épp mert tökéletes – nem tud egyszer ilyen, máskor olyan lenni. A tökéletes sem ez, sem az, hanem teljes, egész, osztatlan, különben nem tökéletes. „Maga a teljesség és maga a lét, vagyis akinek nincs kezdete, nincsenek fogyatékságai és elérendő céljai.”¹⁹

Ezért minden jelző és minőség csak Istenre agगतott emberi tulajdonság, olyan mint a karácsonyfára lóगतott díszek, de a valósághoz, Isten tökéletességéhez, teljességéhez, osztatlanságához kevés közülük van. Amikor az ember ilyen tulajdonságokkal és minőségekkel ruházza fel Istent, azzal valójában két dolgot tesz.

Egyrészt, mivel a tökéletest nem tudja a maga valóságában felfogni, ezért lefordítja emberi viszonyokra és jelzőkre. Ezzel nem azt mondom, hogy amit a Biblia mond Istenről, az nem igaz, hanem azt állítom, hogy amit a Biblia mond Istenről, az egy az emberi értelem számára felfoghatóan közölt, az ember számára befogadhatóvá tett közlés Istennel kapcsolatban. Csak annyiról kell lemondanunk, hogy szó szerint értelmezzünk mindent. A Szentírás minden szava igaz, de áttételesen, nem szó szerint. Másrészt, amikor az ember Istenre emberi jelzőket agगत, akkor valójában nem Istenről, hanem önmagáról beszél. S az ember ezt nagyon helyesen és jól teszi. Bármily különös, az igaz istenismerethez ez az önmagunkról szóló gondolkodás és beszéd vezet el.

¹⁷ Gál F., *Az örök élet reménye*, 56.

¹⁸ Például MTörv 32:4; Préd 2:24; Ez 28:12; Róm 12:2; 1Jn 2:5; stb.

¹⁹ *op. cit.*, Gál F., *Az örök élet reménye*, 56.

A kereszténység az ember jellemének sötét és világos oldalát kétezer év alatt elhatárolta egymástól és harcot hirdetett a kettő között. „Irtsátok ki tehát tagjaitokból azt, ami földi: a paráznságot, a tisztátalanságot, a bujaságot, a gonosz kívánságot és a kapzsiságot, ami nem más, mint bálványimádás.” (Kol 3:5) Pál apostol indította el ezt a folyamatot, mely a középkorban teljeseedett ki, de erről később még bővebben szólok majd.

Ha Jézus tanításának nyomába eredsz, felismerheted, hogy túl az emberi értelem felfogóképességén, Isten se nem ilyen, se nem olyan, hanem teljes, tökéletes, egész, s így megértheted, hogy számodra sem kínálkozik más út, mint saját benső megosztottságaid kibékítése, az ellentétek feloldása és egyesítése, Jézus Krisztus váltsága és tanítása által, a Szentlélek erejében, az Atya kegyelméből. Így kerülhetsz közelebb Isten teljességéhez. Az ellentétek elfogadása és feloldása teremti meg a lehetőséget, hogy teljes életet élj. Hiszen, ha Isten létezés és élet, akkor úgy imádhatsz legjobban és úgy kerülhetsz vele a legközelebbi kapcsolatba, ha élsz.

Ahíjja próféta ezt mondta Jeroboámnak: „Téged pedig fölemeltek, és uralkodni fogsz mindenben „ (1Kir 11:37) Az igazi uralom nem erőben, hanem békességben nyilvánul meg (Iz 9:6), mert nem csatározással megszerzett fegyvernyugvás, hanem az igazság felismerése. Az igazi uralom önmagad élete fölött feloldja az ellentéteket, a megosztó és elválasztó fogalmakat, az elvárásokat és kényszereket, ám megszületik egy átfogó és teljes benső egység.

A teológia, mint az *Istenről szóló beszéd*, bőbeszédűsége ellenére csak arról tud szólni, hogy mi emberek milyennek látjuk és milyennek tudjuk elképzelni őt, de Isten valóságáról nem sokat mond. Istent sajnos nem lehet megismerni. Az egyetlen lehetőség, hogy közelebb kerülj hozzá, hogy megtapasztald őt, mert arra viszont elhívott, hogy találkozz vele. Isten ezt a találkozást és együttlétet, közösséget készítette nekünk. Fia, Jézus Krisztus által kerülhetünk vele kapcsolatba, a Szentlélek erejében. Ez a távlat áll előtted.

Isten országa

A Szentírás magva, Jézus tanításának lényege, az egész evangélium örömhíre a *királyság*, vagyis *Isten országának* meghirdetése. „Beltelt az idő, és elközelt az Isten országa. Tartsatok bűnbánatot, és higgyetek az evangéliumban.” (Mk 1:15) Ezt akkor mondta, miután megkeresztelkedett a Jordán vizében, a Lélek a pusztába ragadta, majd kiállva a próbákat, nyilvános tanítását megkezdte. Ez volt első és szerintem legfontosabb mondata. Mégis miben áll az Isten országa?

Az *országot* a görög szövegekben a *baszileia* főnév jelzi, mely pontosabban fordítva *királyságot*, *uralmat*, egész pontosan *királyi uralmat* jelent. Jézus fellépésének legfontosabb, expozíciós üzenetében, mely foglalta teljes működésének, úgy is mondhatom, programbeszédének központi üzenete az uralommal, uralkodással kapcsolatos. Márknál az „Isten királysága” kifejezés áll, míg Máténál a „mennyeek országa”. Utóbbiban a mennyeek az *uranosz*, vagyis *ég* szó szerepel többes számban. A menny kifejezés tehát szó szerint annyit tesz, mint *egek*. Ez a fogalom az Isten-nel kialakítható viszonyt takarja. Jézus örömhírének lényege így adható vissza: *elérkezett az egek, illetve Isten királyi uralma*.

Jézus az Isten országát teljes mértékben jelen időben mutatta meg. Azzal, hogy az elközelt vagy *beteljesedett* (megvalósult) szó múlt időben áll, azt juttatta kifejezésre, hogy Isten országa nem egy majdani remény, hanem bekövetkezett tény. Ezt erősíti meg Lukács evangéliuma is: “az Isten országa közöttetek van.” (Lk 17:21), Károlinál: “mert ímé az Isten országa ti bennetek van.” Utóbbi fordítás a pontosabb, az eredeti szöveget én így tudnám lefordítani: “vegyétek észre, hogy az Isten királyi uralma bensőtökben van.”

Máté evangéliuma még tovább konkretizálta ezt az üzenetet: “már elérkezett hozzátok az Isten országa.” (Mt 12:28). Valójában ez a proklamáció, Isten országának jelenvaló meghirdetése az igazi *örömhír*, mert az *evangélium* szó *örömhírt*, *újdonságot*, *soha nem hallott jó hírt*, *győzelmi üzenetet* jelent, illetve olyasmit, amit ma úgy mondanánk, *szenzációs szalagcím* egy újságban.

Jézus még egy fontos dolgot mondott, azt, hogy térjünk meg. Ezt az ógörög evangéliumok mindenhol a *metanoeite* felszólítással írják le, s *megfordulást*, illetve a *gondolkodás megváltoztatását* szokás alatta érteni. Az egyházak jellemzően azt tanítják, hogy térjünk meg bűneinkből, vagyis, hogy változtassuk meg a gondolkodásunkat, életszemléletünket.

A korabeli héber gondolkodásban ez azt takarta, hogy az ember belátta addigi életének hibás, „zsákutca” voltát, és éppen ezért gyökeresen megváltoztatta azt. *Csia Lajos* bibliafordításában ez áll: “térjetez más felismerésre”, azaz ismerjétek fel a valóságot, ami eddig ismeretlen volt számotokra, de úgy is megfogalmazhatnánk: ébredjetez fel végre, a sötétből gyertek ki a világosságra (Jn 1:12).

Ha szeretnél előrébb lépni a hitben, nem külső kijelentésre vagy jelre kell várnod, nem csodák és jelenések visznek közelebb Krisztushoz, nem is a teológia, hanem a befelé fordulás, az imádság, elmélkedés vezet az Atyával való találkozáshoz. Ez az ébredés-koncepció jelent meg Pál apostolnál is a Gal 2:20-ban: “Élek, de már nem én, hanem Krisztus él énbennem”, ami azt a katartikus lelki Krisztusélményt jelenti, mely végül arra vezette Pált, hogy – hite által – valójában Isten szeretettjében, azaz Fiában élhetett, ami megint csak arra utal, hogy Krisztust és Istent kizárólag bensőnkben lelhetjük meg.

„Senki sem juthat el az Atyához, csak általam.” (Jn 14:6), vagyis egyedül Jézus tanításának követésével, „programjának” végrehajtásával és személye által lehet az Atya királyságába jutni. Amiről Jézus beszélt, az nem világrengető történés, nem képernyőkön beköszöntő médiaeseemény, nem karizmatikus élmény, hanem egészen apró változás az ember lelkében, elméjében, szívében, rejtett mozzanat, ami azonban mindent átformál, következményeit illetően hatalmas horderejű és sorsdöntő. Ezért hasonlítja Jézus mustármaghoz, kovászhoz vagy vetőmaghoz a hit növekedését vagy Isten országának növekedését, mert rejtve, a fürkész szemek által nem látható módon megy végbe.

Az Isten országa nem egy hely, nem egy másik dimenzió vagy túlvilág, hanem mindenestül az ittben és a mostban érhető el. Erről szól a Bibliában a Mk 9:1 igehely is: „Bizony mondom nektek, hogy a jelenlevők közül lesznek, akik nem hálnak meg, míg meg nem látják Isten hatalomban eljövő országát.” (Mt 16:28; Lk 9:27).

Ezt a mondatot a hagyományos írásmagyarázat a következőképpen elemzi. A korai keresztények úgy hitték, még életükben eljön a végidő. Azonban – miután nem jött el amit vártak – „belátták”, hogy annak egészen máskor, sokkal később kell bekövetkeznie, valamikor az emberi történelem végén. Vagyis a teológusok azt feltételezik, hogy a korai keresztények naivak voltak, félreértették Jézus tanítását, mert a végső idő elérkeztét a maguk életében várták. Vagy talán Jézus hibásan datálta volna az üdvösséget tanítványai életidejébe?

Ő az Isten országának elérkezését sokak számára, minden kétséget kizáróan a halál beállta elé teszi, vagyis még az életükbe. Egyesek még életükben eljutnak az örök életre. Valójában nincs semmilyen félreértés, a korai keresztyények nagyon is jól értették Jézus tanítását, inkább a mi gondolkodásunk szakadt el a helyes értelmezéstől.

A zsidóság mindig igen intim módon viseltetett Isten megnevezésével kapcsolatban. Nem véletlen, hogy az Ószövetség szerkesztői a jhvj-t El-ohimra cserélték. Ez helyzet a *mennyek országával* is. Olyan hasonlat, mint amikor a hírekben a „miniszterelnök azt mondta” helyett „a parlamentet idézzük” formulát használják. Retorikai fordulat, stílári árnyalás, képes beszéd. Szó nincs róla, hogy Isten országa az egekben lenne, valahol a felhők fölött.

Ugyanez a jelenidejűség ismerhető fel a Mk 13:30-32; Mt 24:34-36; Lk 21:32-33 szövegekben, mikor Jézus, bár pontos időpontot nem mondott, de saját nemzedékének életében megvalósultnak jósolta a királyságot. „Akár Isten királyságának nevezik, akár mennyek országának, ez az isteni akaratot jelenti itt a földön, itt lent, itt és most.”²⁰ Vagyis *a mennyek országa* nem egy a földtől különböző égi hely, hanem *az Istennel való benső viszony minősége*. „Lássátok, az Isten királysága bennetek van.” (Lk 17:21)

Isten királysága nem fizikai természetű. Jézus egyértelműen arra utalt, hogy az istenismeret azonos az önismerettel, hogy nem külső, lexikális tudás megszerzésére vagy teológiai ismeretekre van szükség, hanem benső lelki-szellemi munkára, önmagunkban történő elmélyedésre, mivel Isten országa, vagyis az ő *királysága* csak bensőnkben lelhető meg.

A hétköznapi ember énképe egyrészt saját belső észleléseiből, másrészt a külvilág véleményéből és visszacsatolásaiból áll össze. A kép, amit az ember magáról alkot, a félelmei, kudarcai és sikerei által teremtett önreflexiók és mások reakcióiból leszűrt érzelmek és értelmezések sorozata, ami sok mindenben hamis énképet eredményez. Ugyanez igaz a rólunk alkotott külső képre is. Valójában alig valaki vagy senki sem ismer minket igazán, cselekedeteink és szavaink alapján ítélnék meg minket, úgy, hogy azok motivációira nincs rálátásuk.

Mindaz, amit az ember maga körül lát, csak érzékein, észlelésén, személyiségén, gondolkodásán átszűrt kép. Az észlelőn kívül ugyanazt a dolgot, személyt vagy eseményt senki más nem látja ugyanolyannak. Mindenki mást lát, mert más az érzékelése, más az érzelmi ingerküszöbe, más érzések és gondolatok cikáznak az idegpályáin. Nyugodtan kimondta 20 Crossan, J. D. – Reed, J. L. *Jézus nyomában*. h.n.: Gold Book, é.n., 190.

dom, az, ahogy a világot látom vagy te látod, teljesen egyedi. Amit úgy is megfogalmazhatok, hogy a környezetünknek annyiféle leképeződése, olvasata és érzékelése, képe létezik, ahány ember él a földön. Vagyis anynyi valóság van, ahány ember. Nincs két egyforma, még akkor sem, ha vannak közmegegyezéssel kategóriák és hasonlóságok.

Amit tehát az ember külső és benső valóságként érzékel és él meg, az nem más és nem több, mint az illető személyes *tudata*. Nem valóság, csak *öntudat*.

Sokszor, mikor az ember álmodik, álmái egészen valóságosnak tűnnek, olyannyira, hogy felriadva az álomból még jó ideig azt hiszi, valóságos dolgok estek meg vele. Holott csak annyi történt, hogy álom közben nem volt tudatában annak, hogy álmodik. Ahogy a neoplatonista *Plótinosz* tanította, az érzéki észlelés felszínes, olyan, mint egy álom, amely felett a szellem a király.²¹

Hasonlóan vagyunk mindannyian a magunk életével. Nem vagyunk tudatában annak, hogy amit tapasztalunk, átélünk a hétköznapiakban, az ellentétek harca és kibékíthetlensége, a jó és rossz közé kifeszített emberi élet és világ pedig nem a valóság, csak annak egy személyes, sokszorosan manipulált lenyomata, mondhatni álma. Olyan ez, mintha ébren álmodnánk, a valódi öntudatunk, a bennünk élő Krisztus, az igazi identitásunk még alszik. Jézus „az ember fölött álló és átfogó teljességet képvisel, amely a tudatot meghatározó össz-személyiségnek felel meg”²² a pszichológia szerint. A hit világossága a jón és rosszon túli valóságra²³ virrasztja a szellemet.

21 Plótinosz, *Enneadész*, V, 3, 3.

22 *op. cit.*, Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 287.

23 *op. cit.*, Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 187.

Jó talaj

Jézus mindig példázatokban tanított. Persze nem rejtvényeket akart adni. Nagyon egyszerű, írni-olvasni többségében nem tudó, vidéki parasztnak, kézműveseknek, halászoknak, napszámosoknak és rabszolgáknak hirdette Isten királyságát. Úgy kellett szólnia, hogy megértsék, ezt pedig a természetből, az emberi munkából, a hétköznapi helyzetekből vett hasonlatokkal, parabolákkal, allegóriákkal tudta legérthetőbben megtenni.

Míndez a Biblia népei számára a kommunikáció megszokott formája volt. Az ószövetségi *Jézus Sírak fia könyve* így ír a bölcsességről: „Úgy járulj eléje, mint a szántóvető, akkor várhatod bőséges termését; mert egy kevés fáradnod kell munkájában, de csakhamar ehetsz is a gyümölcséből.” (Sír 6:19-20). A görög *Quintilianusz* pedig ezt írta retorikai művében: „Ha például azt mondanád, hogy az elmét művelni kell, összehasonlíthatod a talajjal, melyet, ha nem művelnek, akkor tüskéket és vadszedret terem, de ha művelés alá vonják, akkor termést ad.”²⁴

A jó talaj, vagyis a termékeny elme jellemzői a soha meg nem szűnő keresés, a tekintélyelvűség elhagyása, az igazságra és megértésre való törekvés, a benső értelmi, érzelmi, lelki, szellemi munka, összességében az *éberség*. Egyszerűbben az olyan embert nevezhetjük „jó talaj”-nak, aki nem elégszik meg a társadalom, a vallástörténet, a teológia által előre gyártott, kész válaszokkal, hanem mindig messzebbre és messzebbre igyekszik tekinteni az emberi létezés és a végső igazság távlatába, aki a szűkre szabott felekezeti igazság-karából kilesve, hajlandó őszintén kérdezni és meghallgatni mások válaszait is. A „jó talaj” nem hever parlagon, hanem művelés alatt áll. Nem gondolja, hogy Istennel, Jézus Krisztussal és a Szentlélekkel való kapcsolatán már nincs mit fejleszteni, hanem mindig közelebb vágyakozik Istenéhez.

Mivel a világot Isten teremtette, ezért a természet és a természetfölötti összetartozik, ahogy a világfa törzse egybeforrasztja a lombkoronát és a gyökérzetet. Mivel Isten minden élet alapja és forrása, a természet eseményei, történései egyszerre anyagiak és természetfölöttiek is egyben.

Az emberek – még a hívők zöme is – úgy él, hogy kizárólag biológiai létezését éli meg. Ösztönei, primer és kicsit bonyolultabb funkcionális szükségletei vezérlik: éhség, szaporodásvágy, kéjvágy, közösségi vágy,

²⁴ Quintilianusz, *Szónoklattan*, 5.11.24.

szereket-kapcsolat, siker, teljesítmény, dicséret, és sorolhatnám. Ezek ugyan fontos dolgok, de nincs transzcendens vonatkozásuk. Olyan fék-kánt élnek, mint amilyeneknek nincs lombkoronája, csak gyökere meg törzse.

Isten országa az emberi élet lombkoronája, olyan valóságba kapcsolja a mindennapi életünket, mely nem csak biológiai és szociális síkon jelent életet. A teljes élet ettől teljes, ezáltal kapcsolódik be Isten tökéletességébe. Egyszerre evilági, biológiai és anyagi, ugyanakkor éppannyira kegyelmi, szellemi élet is. Ezt lehet az emberi élet teljességéként definiálni.

A paradicsomi édenkert jó és rossz tudásának fája ebben az értelemben a polarizáltság, a jóra és rosszra szétszakadt, dualista gondolkodás és világkép szimbóluma. Nem véletlenül óvta tőle Isten Ádámot: „a jó és gonosz tudásának fájáról ne egyél” (Ter - 2Móz 2,17). Pszichológiailag a fa gyümölcsének elfogyasztásától betegítette meg az ember gondolkodását a dualista világkép, és szakította szét a teljes létegyeséget Istennel és önmaga harmóniájával.

Még ha bűnként értelmezem is ezt a paradicsomi esetet, úgy vélem a bűn kellő és elégséges büntetést kapott azáltal, hogy az ember gondolkodását az örök kettősség határozza meg, ennél nagyobb büntetést el sem tudok képzelni. Annyiban igaz van a római teológiának, mely örökletesnek láttatja az ősbűnt, hogy mindannyian ebben növünk bele és ezt a rosszat tanuljuk meg, mint az ember természetes állapotát. Ám úgy vélem, nincs szó valódi öröklésről, és Jézus épp azért jött, hogy ezt a polaritást és kettősséget felszámolja, helyreállítsa az Istennel, egymással és önmagunkkal fennálló eredeti létegyeségünket. Ez az Isten országa. Ha megértjük ezt, akkor „Isten országa önmagában olyan, mint az ember mindennapi élete.”²⁵

25 Dodd, C., H., *The Parables of the Kingdom*, Glasgow, Fontana Books 1964, 20.

Böjt és aszkézis

A keresztény egyházak viselkedési normákat, az életvitellel kapcsolatos szabályokat és tilalmakat állítanak elének, s úgy tartják, ezekkel Isten kedvében tudnak járni. Jézus már az evangéliumokban említette, hogy nem az teszi tisztátalanná ez embert, ami bemegy a száján, vagyis amit elfogyaszt, hanem az, ami kijön rajta, vagyis amit mond (Mt 15:11), mivel a szív bőségéből, vagyis tartalmából szól a száj (Lk 6,45).

Az ember úgy lett teremtve, hogy egyszerre él testi, lelki, szellemi életet. Élete akkor teljes, ha mindhárom aspektust harmonikus egységben éli. Ha ez nem sikerül, akkor lelki problémák, az életminőség romlása, később lelki torzulás, rosszabb esetben pszichés vagy akár szomatikus betegség ütheti fel a fejét.

A hagyományos zsidó-keresztény böjt szokványos értelmezésben a lemondás gyakorlata. Mögötte az a gondolat húzódik, hogy a böjttől az önmegettartóztatás által érdemeket szerez Isten előtt, általa kiérdemli az istenség jóindulatát és segítségét. Sok keresztény ma is így gondolkodik a böjttel kapcsolatban. Az Atyaisten azonban nem érdemeink és lemondásaink jutalmazója. Mivel Isten teljes, tökéletes, ezért bizonyos, hogy nem ilyen értékrend szerint létezik. Böjtünk, imádságunk vagy alamizsnálkodásunk nem teszi sem teljesebbé, sem boldogabbá, sem irgalmasabbá vagy bőkezűbbé irányunkban. Ugyanis Istennek se böjtre, sem imára, se alamizsnálkodásra nincs szüksége, hiszen tökéletességéből fakadóan hibátlan és hiánytalan. Vajon mivel egészíthetné ki imánk a tökéletességet?

Az ima és a többi gyakorlat az ember benső lelki szükséglete. A böjtnak számos áldásos hatása ismert, egyebek mellett segíti az aktív lelki-szellemi életet és elmélyülést. Az ima spirituálisan kondicionálja az imádkozót, erősíti benső értékrendjét és lelki-gondolati összeszedettségét, munkálja Istenre irányultságát, lelki éberségét. Az alamizsnálkodás és a jócselekedetek pedig mások boldogulását és boldogságát munkálják. Nem Isten előtt kedvesek, hanem jót tesznek azzal, akire irányulnak és gyakorolja őket.

A böjt és minden hasonló vallásos cselekedet olyan gyakorlat, mely az Isten országához való közelebb kerülést szolgálja és ösztönzi, az anyagi világ fölötti uralom és ellenőrzés edzésével. Ám azt is tudni kell, hogy Jézus idejében az „olyan evangéliumi erényeket, mint a nőtlenség, szegénység, nem csak a hellén világban nem becsülték, de sokszor a zsi-

dó világban is kritizáltak.”²⁶ Hiszen, aki lemond az emberi élet teljességének megéléséről, vagyis az emberi élet bármely területével szemben absztinenciát gyakorol, az valójában arról a teljes emberi életről mond le, amire teremtve lett. Az ilyen vallásosság mögött az esetek kis százalékában magasztos elhívás, nagyobb részt lelki problémák állnak. A vallás sokszor csak menekülés az élettől, mert a lemondás megfoszt a teljes emberi élettől, ami pedig az emberi élet Istentől kapott célja. Minden benső lelki feszültség és konfliktus oka mindössze az, hogy valaki nem tudja vagy nem akarja integrálni az őt ért eseményeket vagy élethelyzeteket. Ahogy Jézus másutt mondta: „Minden ország, amely meghasonlik önmagával, elpusztul...” (Mt 12:25)

Életünk legfontosabb feladata mindazt elsajátítani, magunkévá tenni, ami bennünket életünk során ér, és nem lehasítani, elutasítani, elfojtani az eseményeket, legyenek azok szomorú veszteségek, tragédiák vagy kedvünkre való fordulatok. Az embernek be kell laknia a maga életét. Ha valaki nem tudja vagy nem akarja elfogadni az élethelyzeteit, akkor személyisége meghasonlik, állandó konfliktusba kerül vágyai és a valóság kereszttüzeiben, ami először csak békétlenséget jelent, majd negatív lelki beállítódást, utóbb pedig lelki és szomatikus betegségekben nyilvánulhat meg.

Kérlek, tudatosítsd, hogy nincs mennyei elvárás-rendszer, aminek meg kellene felelned. Mennyei rangéltra sincs, amin buzgó keresztény életvittel egyre följebb és följebb juthatnál, egészen a mennyország kapujáig. Isten semmit nem kér az embertől, csupán lehetőséget kínál neki arra, hogy teljes emberi életet éljen az ő teljességéből részesedve. „A teremtett javak megvetésével gyanúsítható szélsőséges aszketizmust a korai egyház ugyanúgy elutasította, mint a zsidóság...”²⁷, hiszen „Jézus nem volt rigorózus, ami kiváltotta a kortársak botránkozását és Keresztelő János tanítványainak neheztelését.”²⁸

A hatékony böjt lehet étkezéssel vagy örömmel, élvezetekkel kapcsolatos időleges lemondás, de magasabb szintjén nem a testi önmegtartóztatást takarja, hanem általánosságban a profán gondolkodásmódtól, a szentségtelen értékrendtől, a felszínességtől, a magától értetődőnek tekintett sémáktól, és a megszokásoktól és hatalmi formáktól, másokkal szembeni hatalomgyakorlástól való tartózkodást. Gyanakvást és absztinenciát minden olyasmi iránt, ami pusztán megszokások vagy tekintély

26 Vanyó, L., “Legyetek tökéletesek...”, 13.

27 op. cit., Vanyó, L., “Legyetek tökéletesek...”, 18.

28 op. cit., Vanyó, L., “Legyetek tökéletesek...”, 19.

alapján jelent normát a keresztény életben, vagy ami nélkülözi ez élet végső meghatározottságát, ami részlegesség és nem akar teljes lenni.

Első pillantásra ez forradalmi magatartásnak tűnhet, de nem az. Ez nem lázadás, nem anarchia, hiszen Isten a teremtést épp a káosszal szembeni rendnek alkotta meg, ezért az ember is ebben az isteni rendben él és üdvözülni. Ez épp a rend lelki, szellemi rekonstrukciója.

Ahogy korábban írtam, a hit akkor fejlődik, ha kímőzdzulsz a komfortzónádból, ha vállalod a spirituális fejlődés kockázatát. A többség mindig a biztonságot és védelmet jelentő lelkiségre nyitott, ami persze egyúttal kényelmes is, neked azonban ez ne legyen elég. Jézus evangéliumi szavai szerint: „...sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak.” (Mt 22, 14).

Teremts *énidőt*, lehetőséget magad számára, hogy kiszakadj a megszokott életed rutinjából és semmi másra ne fordíts figyelmet, mint önmagadra, Isten segítségül hívásával. Jézus ezt úgy fogalmazta meg, hogy menj be a belső szobádba (Mt 6:6). Ám ne a nyugaton megszokott elemző megfigyeléssel tekints bensődre, ne is békés élményt keress vagy várj, hanem figyelj meg árnyékaidat és elfojtásaidat: hogyan viselkednek, mikor jelennek meg és milyenek? Milyen vágyak, gondolatok ütnek fel a fejedet? Mi az, ami megzavar vagy zavart kelt benned, aki kizökönt a koncentrációból?

Az aszkézis, az időleges lemondás, böjt ennek kitűnő eszköze. Az önfigyelem aktivizálja az elfojtásokat és minél szigorúbban igyekszel figyelmeztetni önmagad, idővel annál erőteljesebben és világosabban fogja megmutatni magát minden árnyékod, ugyanis minél inkább igyekszel elfojtani valamit, az annál erőteljesebben és kontrollálhatatlanabban fog feltörni. Előbb-utóbb felismered, hogy nincs más lehetőség, mint önmagad gyengeségeit szeretettel elfogadni és Istennek ajánlani, ez pedig megerősíti a kapcsolatodat vele.

Amikor a böjtről és az aszkézisről, a lemondásról esik szó, fontos tudatosítanod, hogy abban is az önismeretben való előrehaladás a cél, és a vágyak kötöttségétől és a függőségtől való megszabadulás. Nem étellettől és testi dolgoktól kell tartózkodnod, hanem el kell érned minden függőségtől való eloldódást.

Keskeny ösvény

A felszínes vallásosság mindig megmarad egyfajta idilli, esztétikus, jámbor lelkiségnél, mely többnyire kimerül a lelki jóérzésben. Különös jellemzője ennek a lelkiségnek, hogy élményekre összpontosít, élményközpontú alkalmakat, szórakoztató szertartásokat keres. Tipikusan a karizmatikus, pünkösdista-jellegű, szabadegyházi gyülekezetek ilyenek, de a katolikusok között is előfordulnak hasonló közösségek.

Az igazi spiritualitás – függetlenül attól, hogy milyen vallás vagy felekezet tagja gyakorolja – azonban mindig komoly, embert próbáló, kemény, sok veszélyen, kihíváson, kiábránduláson és újrakezdeésen át vezető, élethosszig tartó lelki erőfeszítés-sorozat. *Avilaitól Kalkuttai Terézig, Keresztelő Jánostól Szent Ferencig* minden nagy lelki tanító és nagy hatású szent óriási szellemi megpróbáltatásokat állt ki, lelki élete valamenynyí fázisában. Mindez azért van így, mert a maguk benső törekvéseiben soha nem kötöttek kompromisszumot, hanem minden kockázatot és próbát vállalva keresték Istent és a lélek világosságát.

Aki pedig igazán a szellemi dolgoknak szentelődik, az jellemzően nem fog tartós megelégedést vagy megértést találni a szekuláris világban, még saját családjának körében sem. Jézust az evangéliumokban közönséges őrültnek tartották családtagjai. „Mikor hozzátartozói ezt meghallották, elmentek, hogy erővel hazavigyék őt, mert azt mondták: »Megháborodott.«” (Mk 3:21). Más alkalommal saját falujában akarták megkövezni. „Ezeket hallva mindnyájukat düh töltötte el a zsinagógában. Fölkeltek, kihurcolták őt a városból, és föl vitték annak a hegynek az oldalára, amelyen a városuk épült, hogy letaszítsák.” (Lk 4:28-29) Jézus pontosan ismerte ezt a jelenséget és tudta, hogy „Nem vetik meg a prófétát, csak a hazájában és a saját házában.” (Mt 13:57)

Jézus arra intett, hogy aki Istent keresi, az szükségszerűen összeütközésbe fog kerülni környezetével, de még szeretteivel is, valamint, hogy az igazság meglelése fontosabb még a családi kötelékeknél is, mindennél jelentőségtejesebb. „Ha valaki hozzám jön, és nem gyűlöli apját és anyját, feleségét és gyermekeit, fivéreit és nővéreit, sőt még saját életét is, nem lehet az én tanítványom.” (Lk 14:26)

Arisztotelész *Nikomakhoszi etikájában* az emberek három fokozatát különíti el. A *biosz apolausztikosz* életet élő emberek csak testi, érzéki szinten élnek, létüknek nincs erkölcsi értéke. A *biosz politikosz* életet élő-

ket már erkölcsi vonatkozások vezérlik, például az igazság keresése; míg a *biosz theoretikosz* élet az emberlét legmagasabb foka, melyen az ember az igazság minél tisztább szemlélésére törekszik. Természetes, hogy a *theoretikoszt* nem érti meg sem az *apolausztikosz*, sem a *politikosz* karakterű ember, még akkor sem, ha a legközelebb álló családtag.

A világosság ugyan sosem konfrontatív, de a sötétség nem bírja elviselni a fény erejét. Ezt János evangéliuma így fejezi ki: „A világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt nem fogta föl.” (Jn 1:5) Aki Krisztus világosságát keresi, annak fel kell készülnie rá, hogy olykor karddal és tűzzel is kell keresnie az igazságot és el kell viselnie a sötétség meg nem értését is. A keskeny ösvény ezért keskeny. Nehezen járható és nagyon rögzös, viszont ez vezet az igazi célhoz.

Clairvaux-i Szent Bernát írta egy helyütt: „Az erények nem mások, mint rendezett érzelmek”,²⁹ *Szent Ágostont* idézve, én ezzel toldom meg: „a boldogsághoz két dolog tartozik: a jót akarni és meg tudni tenni azt, amit akarunk.” (De Trin. XIII. 13.)³⁰ Valójában ennyire egyszerűű rálépni a keskeny ösvényre. Tudod, hogy számodra Isten közössége és személyes kapcsolata a jó, ezért mieghozod azokat a döntéseket és megteszed azokat a lépéseket, amik közelebb segítenek hozzá. Ebben nincs semmi misztikus, a misztika maga a létrejövő és elmélyülő kapcsolat. Készülj fel arra, hogy ha ezt komolyan is veszed, sok értetlenséggel és kellemetlenséggel találkozhatsz a családdal, a barátaiddal, a közeli és távoli ismerőseid részéről. Ám azt is tudnod kell, hogy ez szükségszerű. Igyekezz, hogy ne frusztrálódj és ne is neheztelj rájuk. Szeretnek, de nem értik a lelki utadat. Ne változtass semmit, csak szeresd őket még inkább.

29 Clairvaux-i Szent Bernát, *A kegyelemről és a szabad elhatározásról*, Budapest: Kairosz Kiadó, 2002., 79.

30 Augustinus, Aurelius, *A Szentháromságról, Ókeresztény írók, X.*, Budapest, Szent István Társulat, 1985., 380.

Félelem és bűn

Érzékeny részhez érkeztünk. Minden olyan dolog, eszme, viselkedésmód az árnyékvilághoz és annak tipikus mechanizmusaihoz tartozik, mely *félelmet*, *feledést*, az igazság *ignorálását* és *hazugságot*, tartós *bűntudatot*, *rémületet* hoz létre, tart fenn vagy terjeszt.

Szerintem a rafinált hatalmi kommunikációt és a hétköznapi termék-marketinget a kereszténységtől tanulta a világ, ahogy az érzelmi játszmákat, s az élet minden egyes területén megtalálható félelemkeltés, félelelmben tartás és bűnbakkeltés szörnyű, de hatékony eszközeit is.

A minta egyszerű. Az egyén vagy a csoport meglévő *szorongását* és *félelmeit* felerősítve hoznak létre *elidegenítést* valamivel vagy valakivel szemben, ami vagy aki később *ellenségé* válik. Ezt nevezzük *az elidegenítés triptichonjának*.³¹ Ez az ellenségkép később kohéziós erőként jelenik majd meg és alkalmas lehet a közösség összetartó erejének növelésére.

Az ilyen mechanizmus különösen hatékony lehet bizonyos pszichológiai háttér együttállása esetén, mely befolyásolhatóvá és könnyen manipulálhatóvá teszi az egyes embert. Különösen a vallási szekták építenek ezekre a pszichés gyengeségekre, melyek posztmodern társadalmunkban oly gyakoriak. Az öt jellemzőt körülbelül így foglalhatom össze:

1. Instabil család, melyből az apa gyakran hiányzik,
2. erőteljes testvéri rivalizálás,
3. anyahiány,
4. a fegyelem gyenge mintája,
5. iskolai frusztráció és megaláztatások.³²

Az ilyen tulajdonságok – amennyiben társadalmi szinten együtt járnak a szegénységgel is –, nagymértékű és általános félelemérzetben, apátiában, bizalomhiányban, fatalizmusban, függőségben hajlamosak megjelenni. Az ilyen háttérrel rendelkező egyének és társadalmi rétegek fogékonyak a külső vezetéstől való szoros függésre, a leegyszerűsített igazságokra. Szinte igénylik az ellenségképet, hogy mindazért, amivel elégedetlenek, mást hibáztathassanak. Az ilyen emberek és közösségek járulnak hozzá

31 Hughes, A., *Psychology and the Political Experience*, 9-10.

32 Hughes, A., *Psychology and the Political Experience*, 84-86.

a szekták, a kizárólagos és totalitárius elven működő vallási, politikai irányzatok, kirekesztő és kizárólagos eszmerendszerek felvirágzásához. Mind e mögött pedig végső soron semmi más nem áll, mint a *félelem*. Ahhoz, hogy valakinek reménységet lehessen adni, először fel kell ismertetni és el kell hitetni vele, hogy félnie kell valamitől, ami ellenében segítségre van szüksége. Így működik a kereszténység sok felekezete is, ahol a bűntől való félelemmel szemben az egyházak reménységet és megváltást kínálnak.³³ *Arisztotelész* igen bölcsen írta *Retorikájában*, hogy a gonosz összehozza az embereket.

Az európai ember általános félelem-központú közérzete a zsidó-keresztény vallás attitűdjén alapszik, mely a félelem kategóriájával határozta meg az ember Istennel szembeni viszonyát.³⁴

„Féljétek tehát az Urat, s szolgáljatok neki hűségesen...” (1Sám 12:24); „Féljétek az Urat, szentjei mind...” (Zsolt 34:10); „...az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek.” (1Pt 2:17); „Féljétek Istent, és adjatok neki tiszteletet...” (Jel 14:7) és még hosszan sorolhatnánk. Gondoljunk csak bele, hogy a *Tízparancsolat* jellemzően félelmet kelt az emberekben, ami nem csoda, hiszen valamennyi pontját negatív módon, tiltásként fogalmazták meg, ami mellé fenyegető büntetések kilátását is megkaptuk.

„...Istennel szemben az ember nem tehet mást, mint hogy félelemtől reszketve aláveti magát neki, és közvetett úton, hangos dicsőítéssel és tüntető engedelmességgel megkísérli elnyerni az abszolút uralkodó kegyeit.”³⁵

Bonyolult áttételeken keresztül, de a mai posztmodern kultúra ezért hordozza zsigereiben ezt a félelmet. Ezért lehetséges, hogy sorsfordító események, mint mondjuk a 2001. szeptember 11-i terrortámadások, az ezredforduló Y2K effektusa, a Katrina Hurrikán, a COVID-19 járvány képes ösztársadalmi szinten megjelenő és az egész lakosság napi közérzetét meghatározó félelmet kelteni. Szerintem ez a félelem rejlik a túlfogyasztás vágya és kényszere mögött, ezért törekszik az emberiség kitolni a földi élet kereteit orvosságokkal és kozmetológiai eljárásokkal, ezért idealizálják a reklámok a valóságot, azért sematizálják a szappanoperák a szerelmet és a boldogságot, s a devianciák és a pusztán élvezetre törekvő, sivár lelkeségű és érzelmileg analfabéta pornográfia is ezért tud olyan sikeres és elterjedt lenni. Az életet habzsoló és túlfogyasztó ember azt hiszi, hogy ezek révén egy kicsit elfeledkezhet az elmúlásról.

33 Allen, S. R., *Gnosis*, 10-11.

34 Vö. Bivins, Jason C., *Religion of Fear*, Oxford, Oxford University Press, 2008.

35 op. cit., Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 388.

A félelem valamennyi típusának gyökere és oka a haláltól való félelem.³⁶ Ezért pszichológiailag az sem véletlen, hogy a kereszténység az örök életet ígéri híveinek, hiszen ezzel a legnagyobb ősfélelmet orvosolja.

Tíz évnyi lelkipásztori szolgálatomból tudom, hogy a keresztény hívők a jó és a rossz között, szó szerint megfeszülve élnek, legnagyobb részük szinte állandó büntudatban, de legalábbis folyamatos bűnbánatban tengődik. Sokuk – hiába bánja, gyónja meg bűneit – nem fogadja el Isten bocsánatát és a pap feloldozását, gyónásról-gyónásra fölmerülnek ugyanazok a cselekedetek, gondolatok, tettek, események, melyekre már korábban feloldozást nyert a lélek, s amely ennek ellenére tovább vergődik a polarításban, a jó és a rossz kategóriáinak végpontjai között.

Minden ember érzésekkel és lelkiséggel él. Mindannyiunkban van valamennyi félelem, agresszió, indulat, harag, sértettség, meg nem értés, közöny, keserűség, rosszindulat, keményszívűség, és így tovább. Ha ezekre azt mondjuk valakinek, hogy rosszak és nem szabad ezeket éreznie, vagy ha azt mondjuk, hogy ha ilyeneket érez, akkor bünt követ el, ami eltávolítja Isten szeretetétől és kegyelmétől, és ezek miatt bánkódnia kell – azal folyamatos frusztrációra, önvádra, önmarcangolásra ítéljük az illetőt, végső soron saját emberi habitusával kerül kibékíthetetlen konfliktusba.

„Mossátok tisztára kezeteket, bűnösök, és tisztítsátok meg szíveteket, megosztott lelkűek. Ismerjétek el nyomorúságtokat, bánkódjatok és sírjatok. Nevetés helyett gyászoljatok, örömtök változzék szomorúsággá. Alázkodjatok meg az Úr előtt, és akkor megdicsőít benneteket.” (Jak 4:8b-10)

Helyes értelmezésben ez időszakos önvizsgálatot és lelki nagytakarítást jelent, de nem állandó büntudatot. Az állandósult negatív impulzusok bizonyítottan káros hatással vannak az emberi lélekre.³⁷ Minél erősebb a benső konfliktus, minél kiélezettebb a kategóriák közötti különbség, annál erősebb a benső frusztráció és neurózis, mely igazán szélsőséges esetben a vallási *fundamentalizmusban* ölt testet. Lekészként sajnos azt tapasztaltam, hogy a hívők zöme nem képes megbocsátani önmagának, és így Isten bocsánatát sem tudja érvényesíteni a saját életében.

A fundamentalizmus a radikalizmus egy formája, melyben a fundamentalista önmagát tökéletesnek, másokat tökéletlennek, a vele ellentéteset képviselőket pedig ellenpólusnak, mi több, ellenségnek látja. A funda-

36 Subba, *Philosophy of Fearism*, 100.

37 Vö. Szentmártoni – Benkő, *A lelkiélet lélektanához*, 6.

mentalizmusban a fundamentalista azonosul a pozitív pólussal és a vele ellentétesen gondolkodót azonosítja a negatív pólussal. Minél negatívabb mások megítélése, annál erőteljesebb torzulásról van szó, aminek a gyökere a nárcisztikus önistenítés és annak elfajzása.³⁸

Mivel a fundamentalistának nem az egyensúly keresése lebeg a szeme előtt, jogosítva érzi magát arra, hogy pozitív pólusként megsemmisítse a negatív pólust, hiszen a jónak mindig győzedelmeskednie kell a rossz fölött. A vallási fundamentalizmus mindig így cselekszik. *Mahátma Gandhi* egy hindu fundamentalista áldozata lett, *Malcolm X* muzulmán papot egy mohamedán fundamentalista ölte meg, *John Lennont* egy keresztény fundamentalista gyilkolta meg, *Jichák Rabinnal* pedig egy zsidó fundamentalista végzett. Mindegyikük meg volt győződve arról, hogy az igazságért, egy nagyobb jóért, a szent ügyért és erkölcsileg helyesen cselekszik.

Isten teljessége nem jóságban vagy pozitív tulajdonságokban áll, hanem abban, hogy benne minden egységben és teljes harmóniában van egymással. Szemben az emberi világgal, ahol az ellenpólusok széttagolják az életet erkölcsi kategóriákra, minőségekre, jelzőkre, melyeket egymással ellentétesnek láttatnak, Isten teljességében minden a legtermészetesebben összetartozó harmóniában van egymással. Mindazon dolgok is, amiket mi emberek egymással kibékíthetetlennek látunk. Ha van valami, ami az ember számára követendő és megvalósítandó lehet, akkor az az Isten teljességében való részesedés, mely a megosztottság, a jó és rossz tudása nélküli' létezés.

„Alapvető igazság, hogy mikor döntünk, mindig valami jó mellett döntünk.”³⁹ „Milyen jó az Isten az igazakhoz, azokhoz, akik tiszta szívűek!” (Zsolt 73:1) Félelmeid, szorongásaid közepette mindig gondoldj arra, hogy Isten ezt a harmóniát készítette neked, és bármi, de szó szerint bármi él az életben, jusson eszedbe, hogy te már az övé vagy. „Ne félj, mert megváltottalak! Neveden szólítottalak, az enyém vagy.” (Iz – Ézs 43:1) A büntudat csak egy köztes fázis, hogy bánkódás és megvallás után részesedj Isten bocsánatában. Nem több. Főleg neked kell elengedned mindazt, amivel vádolod magad. „Szeretteim, ha szívünk nem vádol, akkor bátor bizalommal lehetünk Isten iránt.” (1Jn 3,21) Hogy jobban érthető legyen, vázlatosan vegyük szemügyre, hogyan alakult ki a mai kor bűnnel kapcsolatos keresztény magatartása.

38 Süle F., *Valláspatológia*, 287.

39 op. cit., Szentmártoni – Benkő, *A lelkiélet lélektanához*, 14.

Az Ószövetség leggyakoribb szava *bűnre* a *chata* mely azonban nem bűnt jelent, hanem körülbelül annyit: „elvéteni a célt”. *Dove* érzékletesen így adta vissza a kifejezés valódi jelentését: „mint egy utazó, aki eltéved, sokszorozva lépteit, távol kerül céljától; vagy mint egy időjárásverte hajó a viharzóna tomboló orkánjában, mikor nem látható a Nap, a Hold, sem a csillagok...”⁴⁰

Az újszövetségi kifejezések ugyanebben az értelemben szerepelnek az evangéliumokban. A *hamartia* az Újszövetség leggyakoribb bűnnel kapcsolatos szakkifejezése, mely *Arisztotelész* szóalkotása volt, aki a görög tragédiák számára hozta létre.⁴¹ Maga *Arisztotelész* így vallott saját bűnfogalmáról: „elvéteni a célt könnyű, ám eltalálni nehéz. Tehát ebből is csak az következik, hogy a rosszaságot a túlzás és a hiányosság, az erényt pedig a középhatár jellemzik.”⁴²

Pál apostol személyes rigorozitása volt a talaj, mely az evangélium jézusi örömhírével szemben a bűnre kezdett koncentrálni, és kitüntetett figyelmet szentelt a bűnnel folytatott harc körülményeinek. Az ő leveleiben látjuk először kibontakozni a bűn-teológiát. Jézus nem tulajdonított a bűnnek akkora jelentőséget, Ő az örömhírt hangsúlyozta. A bűnnel kapcsolatos torzulások a görög-római missziók sikerével, és a hellén világ Kr. u. 2 századtól következő meghódításával, a konstantini fordulattal karöltve következtek be, jobbára Pál apostolnak köszönhetően. A későbbi *pelagianizmus* eretneksége is nagy hatást gyakorolt a keresztényekre. *Pelagius* azzal az igénnyel lépett fel, hogy a keresztények életformája legyen teljesen elhatárolt a környező pogányok életformájától és szemléletmódjától, amit az aszketikus élet ösztönzésével kívánt elérni.⁴³

Később, a Kr. u. 4-5. században, Galliából kiindulva, a szerzetesek, remeték, aszkréták térnyerésével a szerzetesek váltak a keresztény élet példaképeivé.⁴⁴ A laikus hívők másodosztályúvá váltak, leértékelődtek a kolostori, nőtlen életet vállaló, tökéletességre törekvő szerzetesekhez képest.

Cesarius, arlesi szerzetes-püspök kifejezetten azt tűzte ki céljául, hogy eltörli a szerzetesek és a világi hívek közötti viselkedési, lelkiismereti különbségeket, és a laikusok számára is a szerzetesi normákat tette

40 Dove, John, *The Vindication of the Hebrew Scriptures*, 103.

41 Paulson, R., *Sin and Evil: Moral Values in Literature*, 36.

42 Arisztotelész, *Nikhomakhoszi etika*, II.6, 1106b.

43 *op. cit.*, Markus, R., *Az ókori kereszténység vége*, 68.

44 *op. cit.*, Markus, R., *Az ókori kereszténység vége*, 265-278.

kötelezővé.⁴⁵ Munkáját *Római Szent Bonifác* püspök, érsek folytatta és teljesítette be. Megreformálta és szerzetesi szigorral megfegyelmezte a germán, frank, és fríz területek szerzetesi és laikus hitéletét.

Amikor *Nagy Szent Gergely* pápa – aki maga is szerzetes volt – meg kívánta újíteni az egész egyház bünbánati szentségét és rendszeresebb szentgyónásra akarta ösztönözni a világi híveket, a szerzetesi irodalomhoz fordult. Az első szerzetes atyák, *Evagriosz Pontikhosz*, *Cassianus* bűnkatalógusait, lelki tükreit, pœnitenciáléit tekintette a legjobb forrásnak.⁴⁶ Csakhogy ezek a művek a kolostorok lakói számára készültek, kifejezetten a szerzetesi életforma speciális lelkiségére reflektáltak. A kolostori lét lelki törekvései és szigorú tökéletesedési célkitűzéseire írták, nem mindennapi életet élő világi híveknek. Ettől a korszaktól kezdve, *Alkuin*, *Rabanus Maurus*, *Reimsi Hincmar*, *Abélard*, *Szentviktori Hugó*, *Petrus Lombardus* és még sok szerzetes, püspök, pap dolgozott azon, hogy a szerzetes atyáktól eredő, majd Gergely pápa által átdolgozott sémát és a szellemi életet magasztaló, ám a testi és a világi életet megvető struktúrát a világi hívek életére alkalmazzák.⁴⁷

Amikor 1215-ben, a *IV. Lateráni Zsinat* kötelezővé tette az évenként legalább egyszeri gyónást, a gergelyi koncepciót tették normává a világi hívekre, akiknek ettől kezdve már nem volt elégséges egyszerűen és általában megvallaniuk a bűneiket, hanem a szerzetesi bűnkatalógusok alapján készített lelkitükrök szerint kellett részletesen és kategorizálva megvallaniuk, megbánniuk, meggyónniuk vétkeiket.⁴⁸

Röviden összefoglalva, így fest a bűn evolúciója a kereszténységben. „A lélektani tapasztalat azt mutatja, hogy a jó és a rossz egy úgynevezett morális ítélet ellentétpárja, s mint ilyen az emberből származik.”⁴⁹ Isten senkit nem akar büntudatban tartani, mert a bűn az, ami tőle elválasztja az embert. Ezért a rendszeres önvizsgálatot elvégezve, megbánva azt, amit hibáztál, elengedd el a bűnnel kapcsolatos minden szorongásodat. Merd jól érezni magad, merj önfeledten boldog lenni, hidd el, hogy Isten tökéletességre teremtett téged. Isten erre hívott el Krisztusban. „A Lélek gyümölcse pedig: szeretet, öröm, békesség, türelem...” (Gal 5:22) Lássuk, hogy hangzik a hivatkozott Tízparancsolat, ha pozitívan átfogalmazom?

45 *op. cit.*, Markus, R., *Az ókori kereszténység vége*, 277.

46 Casagrande, C. – Vecchio, S., *A hét főbűn*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 2011., 289.

47 *op. cit.*, Casagrande, C. – Vecchio, S., *A hét főbűn*, 290.

48 *ibidem*.

49 *op. cit.*, Jung, *A nyugati és a keleti vallások lélektánáról*, 180.

Árnyékmentes Tízparancsolat

1. Isten vagyok, aki szeretlek téged, ezért segítek neked megszabadulni minden rossztól, bajtól és szenvedéstől. Ha elfogadod, rá fogsz ébredni, hogy összetartozunk.

Félte szeretlek, ezért tudnod kell, hogy becsapod magad, ha az értékrendedet emberi ideákhoz kötöd és azok után vágyakozol, mert ezt a mintát fogod tovább adni gyermekeidnek és ezzel te és a hozzád tartozók is tévútra juttok.

2. Birtokolhatatlan vagyok, jobb is, ha lemondasz erről. Ugyanakkor jól teszed, ha a kettőnk bensőséges viszonyát elkülöníted mindattól, ami nem méltó hozzám, kettőnkhez, tulajdonképpen önmagadhoz.

3. Én rendezettség, békesség és öröm vagyok. Ha megtanulod rendezni bensődet és az életedet, akkor bensődben, életedben is rendezettség, békesség lesz és mindig lesz benne ideje és tere az örömnnek is.

4. A tisztelet tiszteletet, a szeretet szeretet szül. A mások és önmagunk felé tanúsított tiszteletben és szeretetben megélt élet lelki egészséget ad és hosszútávú kilátásokat.

5. Szeresd a saját életedet és akkor megtanulod szeretni mások életét is, mi több, mások is szeretni fognak téged.

6. Ügyelj rá, hogy mindig teljes szívvel és odaadással szeresd a választottadat és, hogy a testi öröm mindig ezt a teljes odaadást teljesítse be.

7. Ismerd fel, hogy életed és mindaz, amit abban kapsz, egyedi és csak a tiéd, ami pontosan olyan értékes és gazdag, mint bárki másé. Ha ez sikerül, azt is felismered, hogy csak arra van szükséged, ami már amúgy is a tiéd.

8. Ha egyenes és tisztességes leszel másokkal, egyenességet és tisztességet kapsz viszonzásul.

9. Mindent csak használatra adtam neked, ezért az emberi életben minden átmeneti és időleges. Jól jársz, ha ezt megérted, mert megóvod szívedet a birtoklásvágytól.

10. Ha tiszteletben tartod mások jogait és kiteljesedését, akkor zavartalanul élvezheted a magadét és mások is tiszteletben fogják tartani jogaidat, és életed kiteljesedik.

Gondviselés

„Ne aggódjatok életetekért, hogy mit egyetek, vagy mit igyatok, se testetekért, hogy mibe öltözködjetek.” (Mt 6:25; Lk 12:22) Jézus arra tanított minket, hogy Isten gondunkat viseli. „Ha a halál árnyéka völgyében járok is, nem félek semmi bajtól, mert te velem vagy.” (Zsolt 23:4) Atyaként ismertette meg velünk őt, aki épp úgy, ahogy a földi apák, figyelemmel van gyermekei szükségleteire (Mt 6:23-24).

A jövő, a megélhetés, avagy bármilyen más miatti túlzó aggodalom benső erőforrásokat és életerőt emészt fel, elvonja az ember figyelmét a jelen pillanatról. Meg kell tanulnod aggodalom nélkül végezni egyik tökéletlen cselekedetedet a másik után. Nem lehetsz tökéletes, tökéletes egyedül Isten lehet, tanulni viszont csak a hibáidból és tévedéseidből tudsz. Így bár maga a hiba hiba marad, hibáid sorozata – ha egyébként jó szándék vezetett – összességében pozitív hatású, mert fejlődésedet biztosítja. Bölcsebbnek tartom azt az embert, aki jól hibázik, mint azt, aki könnyű és gyors sikereket ér el.

Ha sikerül a korunkra oly jellemző aggodás, kétség, félelem, szorongás, féltékenység, és görcsös igyekezet fölébe kerekedned, elérheted azt, amit a szerzetesek *puritas cordis*nak, a *szív tisztaságának* neveznek.⁵⁰ Ekkor megszabadulsz az illúzióktól és jelen leszel a magad életidejében. Közhelyes bölcselkedés, hogy nem leszel se holnap, se holnapután boldogabb, mint a jelen pillanatban, de igaz. A *gondviselés* bizalmat ad, hogy az aggodalmadat éppúgy Istenre bízod, mint örömeidet, fájdalmadat és bánatodat. Meg kell értened, hogy nem az élet hosszúsága vagy sikeresége, a kitűzött életcélok és víziók elérése tesz boldoggá. Bármennyire is törekszel rá, a boldogulás, a siker, az érvényesülés nem csak rajtad múlik. Számos ponton egy-egy ember személyes döntése az, amely kikövezi az érvényesülés útját. Az érvényesülés egészséges önbecsülést ad, de igazi boldogságot az ad, hogy az aktuális pillanat megélése mennyire éri el eredetiségét, mennyire tudod teljesnek megélni, mennyire tudod elfogadni, hogy itt és most akkor és ott vagy, ahol éppen lenned kell.⁵¹ Pszichológiai kutatások bizonyítják, hogy az ember saját sorsával való elégedettsége csak 10%-ban múlik a körülményeken, 90%-ban az egyéni ön- és helyzetértékelés függvénye.

50 Merton, T., *A csend szava*, Budapest, Szent István Társulat, 1983., 195-197.

51 Moltmann, J., *Minden végben kezdet rejtezik*, Pannonhalma, Bencés Kiadó 2005., 269.

A vak ember története (Jn 9,1-7) és sorsa a mi példánk. Isten téged is üdvözíteni akar. Mi hiányzik, hogy ez megtörténjen? Az, hogy teljesen rábízd magad. Vajon megment ez téged az élet nehézségeitől? A gondviselés olyan, mint egy életbiztosítás, kezkesedik róla, hogy semmi rossz ne érjen az életben?

Egyáltalán nem. Viszont a gondviselés megajándékoz a békesség és megnyugvás érzetével. Istennel való személyes kapcsolatodban nyugalmat ad, és képes leszel higgadtan, szeretettel Jézus Krisztus közösségében elhordozni mindent, ami vár rád. *Thomas Merton* mindezt egyetlen mondatban így fejezte ki: „A remény így az egész teológia lényegét kínálja fel számomra.”

Kereszt(y)én(y) nárcizmus

A legnagyobb keresztény felekezet, a római katolikus egyház mind a mai napig úgy hiszi és tanítja, hogy övé az egyetlen keresztény egyház és csak ezen egyházban lehet eljutni az üdvösségre. „A pogányokat, a zsidókat, az eretnekeket és más effajtaakat egyáltalán semmilyen hatás nem éri Jézus Krisztus felől: és emiatt (...) bennük az akarat csupasz, védtelen, és mindenféle kegyelem nélkül való.” (DH 2305)⁵²; „Az egyház kebelén kívül senki nem kaphat kegyelmet.” (DH 2429);⁵³ ráadásul azt is előírja – mint erre állításuk szerint egyedül jogosult –, hogy a Szentírást csak az egyház magyarázhatja, és senkinek nincs joga azt másképp értelmezni (DH3007).⁵⁴ Mindezt az *I. Vatikáni Zsinat* még azzal toldotta meg, hogy a pápát mindenki más fölé helyezte és egyetemes joghatóságot adott neki (DH 3051; 3053),⁵⁵ vagyis a pápa területi és időbeli korlátozás nélkül, egyes-egyedül rendelkezhet és dönthet bármi és bárki fölött a katolikus egyházban, jogorvoslati vagy fellebbezési lehetőség nélkül.

Az ilyen vallási magatartás és gondolkodásmód nagyon jól ismert a modern valláspatológia számára. Ezt igazolandó, szeretném *Süle Ferenc* pasztorálpszichológust hosszabban idézni.

„Az alapvető tévedés akkor keletkezik, amikor nárcizmusában automatikusan kizárja, hogy a megtapasztalt egyetemes valóságot más, más úton, másfajta élményeken keresztül is átélheti. A nárcisztikus személynél az élmény a tudattalan önimádatában viszont minden más lehetőség kizárását eredményezi. Sőt, a másságot, mint fenyegetést éli át, ezért ellenségnek minősíti, és harcot hirdet ellene. A szellemi torzulás így fokozódik, és patológiás méreteket is ölthet.”⁵⁶

A merev, kizárólagosságot követelő és hirdető felekezetek ilyen patológiás nárcizmusban szenvednek, mely nem csak a tagjaikat, de az egész szervezetet is jellemzi – tisztelet a mindig akadó csekély kivételeknek. S ez nem csak a katolikusokat érinti, minden felekezet kizárólagosnak

52 Denzinger – Hünermann, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, Budapest: Örökmécs Kiadó és Szent István Társulat, 2004., 478.

53 *op. cit.*, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, 488.

54 *op. cit.*, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, 582.

55 *op. cit.*, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, 589.

56 *op. cit.*, Süle F., *Valláspatológia*, 272.

tekinti magát. S bár a *II. Vatikáni Zsinat* sokat enyhített más felekezetek megítélésén, a Vatikán hivatalos álláspontját még mindig a fent idézett cikkelyek képviselik.

Ha Jézus valamit biztosan nem akart, akkor az a kizárólagosság és nárcizmus, Isten és az üdvösség kisajátítása, kizárólagosságot formálni rá és teljes ellenőrzést gyakorolni a hívek fölött. Ez még a Biblia szerint is ellentétes Isten „akarásával”. Az ilyen magatartás a destruktív szektákat jellemzi: az egyéni szabadság és döntés lehetőségét elveszik; leegyszerűsített ideológiákkal és sematikus válaszokkal szolgálnak; szüntelenül ellenségképet generálnak (eretnekek); kizárólagos értelmezést adnak; teljes hűséget követelnek; alapvető befolyást gyakorolnak az életmódra, életformára, jellemzően erős korlátozások formájában.⁵⁷ Talán meglepő, de ezek a közösségek életképesek és népszerűek. Azért, mert az emberek zöme megelégszik a felszínes, könnyen befogadható tanításokkal.

A Jézus által hátrahagyott, missziót kezdő tanítványok és követőik, a kereszténység nyugati megerősödése által – Pál apostol, majd *Nagy Konstantin* hatására – szép lassan ebbe a farizeizmusba sodródtak, s Pál apostol egyéni teológiájára és értelmezéseire épülve kialakult a populista, sokszor szélsőséges, kizárólagosságot követelő és hirdető kereszténység, mely egyedül önmagát tartotta igaznak.

A kereszténység sok mindent a vele kortárs *Mithrász* kultuszból vett át, tekintve, hogy az évtizedekkel hamarabb, hasonló sikerrel elterjedt. *Tertullianusz*, a Kr. u. 3. század legjelentősebb keresztény írója az alábbiakat jegyezte le a Mithrász kultusról.

„Ő is megkeresztel egyeseket (...), a bűnök kiengesztelését ígéri a fürdő hatásaként... (...) A kenyér felajánlását is ünnepli, a feltámadás képét is bemutatja (...) legfőbb papjának szintén csak egyszeri házasságot enged meg. Neki is megvannak a maga szüzei és a maga önmegtartóztatói”⁵⁸

A Mithrász vallásban ugyanúgy atyának szólították a papokat, ahogy Jézus a mennyei Atyát, s ahogy a keresztények a papokat nevezik. A keresztény püspökök a Mithrász kultuszból vették át a pásztorbotot és a főpapi fejdísz, a *mitrát*, mely nevében is őrzi az eredetét.⁵⁹ Mindez azt jelenti, hogy a kereszténység az idők folyamán innen-onnan szedegette össze hagyományának és rendszerének elemeit.

57 *op. cit.*, Süle F., *Valláspatológia*, 274-275.

58 Tertullianusz, Pergátló kifogás az eretnekekkel szemben, *Terullianusz művei, Ókeresztény írók*, 12., Budapest, Szent István Társulat, 1986., 452

59 *op. cit.*, *Jesus and the Lost Goddess*, 44.

A kereszténység sikeréhez és gyors elterjedéséhez a római császárság hatalmi ereje adott segítséget. Nagy Konstantin császár az egyházi struktúrát a római birodalom közigazgatási rendszere alapján újjászervezte, egyházmegyéket alakított ki a birodalmi tartományok felosztása szerint, a püspököknek közigazgatási és helyi igazságszolgáltatási jogot adott. A püspökök már nem csak lelki és nem csak egyházi, de világi perekben is bírakká váltak. Föléjük metropolitákat, azok föléd pedig a birodalmi fővárosokban pátriárkákat állított.⁶⁰ Nagy Konstantin a kereszténység a Jézus tanításában és váltságában hívó emberek egyszerű hitét és üldözött életét jelentette, azonban Kr.u. 312-t követően a római birodalom fényűző, hatalmilag támogatott politikai gépezetév vált, melyben a császárok és pápák évszázadkora meghatározták a világpolitika történetét.⁶¹

Krisztus kizárólagos értelmezése és rendszerezett egyházi tanítássá válása a római császár hatalmi eszköze lett, a pápa pedig uralkodótársa. A római egyház tanításától eltérő értelmezés eretnekségként politikai büncselekménynek minősült,⁶² amit keményen megtoroltak. A papság előjogai szaporodtak, a birodalmi kincstár az egyház éléskamrájává vált. A vallás és a politika római násza által a birodalom még hatékonyabban befolyásolhatta a világ eseményeit, immár nem csak az addigi eszközökkel, de végre a lelkiismeret síkján is, míg az egyháznak immár a császárság valamennyi eszköze rendelkezésére állt, hogy evangelizálja a világot és uralja a lelkeket.

A konstantini fordulat után, a korábbi két évszázad alatt üldözött kereszténység átvette a római birodalom értékrendjét,⁶³ hasonult a politikai hatalomhoz. Nem véletlen, hogy a világ első multinacionális, globális nagyvállalata és *franchise* szervezete a római katolikus egyház lett. Nagy Konstantin – a birodalmi hierarchia mintájára – Róma püspökét *pontifex maximus*sá tette, azaz a kereszténység *császárává*,⁶⁴ mely pogány cím eladdig csak a császárt illette.

Az intézményesülés magával hozza a káros kompromisszumokat, a szabályozás és a fegyelem szükségességét, követelményként áll elő az intézményrendszer fenntartása, mely azonnal anyagi igényeket is megjelentet. Minél nagyobb egy szervezet, annál több pénz szükséges

60 Colijn, J., *Egyetemes egyháztörténet*, 46.

61 Neusner, Jacob, *Judaism and Christianity in the Age of Constantine*, Chicago: The University of Chicago Press, 1987., 17.

62 *op. cit.*, Neusner, J., *Judaism and Christianity in the Age of Constantine*, 15.

63 *op. cit.*, *Antioch & Rome*, 182.

64 *ibidem*.

a működtetéséhez, annál bonyolultabbá és átláthatatlanabbá válik a rendszer, s annál jellemzőbb a piramidális hierarchiába tagozódás, mely szerint egy kicsiny kiválasztotti kör vezeti a hívek sokaságát, a csúcson egyetlen teljhatalmú vezetővel. Ezekről a rendszerektől a demokratikus elvek vagy a közvetlen vezetőválasztás lehetősége teljesen idegen.

A császár Kr. u. 325-ben egybehívta az *I. Nikaiai Zsinatot*. Ám azt kevesen tudják, hogy az 1800 meghívott püspökből mindössze 200-300 jelent meg a zsinaton. *Euszebiosz* összesen 220 zsinati püspököt említ.⁶⁵ *Szókratész Egyháztörténete* úgy írja le a zsinat egybehívását, mint a hívő keresztény császár legjámborabb cselekedetét, melyből fakadóan a világ minden részéből összegyűlt sok püspök „a békének ilyen, erős kötelékkel összekapcsolt koronáját ajánlotta fel Krisztusnak”. (8,72)⁶⁶

Ám Konstantin császár korántsem volt olyan jámbor, hívő keresztény, mint ahogy ez alapján gondolnánk. Közvetlenül a zsinat után meggyilkoltatta fiát és trónörökösét, *Flavius Iulius Crispust*, mivel második felesége azt állította, hogy kikezdett vele. Konstantin a zsinat előtt és után is pogány maradt és istennek kijáró tiszteletet követelt magának, a Napnak kijáró tisztelettel, *Héliosz*ként tiszteltette magát. Konstantin valódi inspirációja a kereszténység felhasználására édesanyjától, a kereszténnyé lett *Helenától* származott.

A kereszténység a legkorábbi időkől, soha nem volt egységes vallás. Konstantin ezt ismerte fel és ebben látott politikailag kiaknázható lehetőséget. Egységet kívánt teremteni birodalmában, ezért a vallást jó eszköznek látta arra, hogy megteremtse a hit, a politika és a kultúra uniformitását birodalom-szerte. Jó politikusként pontosan tudta, hogyan kovácsolja egységbe az embereket és hogyan irányítsa őket pusztán a lelkiismeretük alapján. A galileai Jézus és tanítása ennek a jól sikerült hatalmi törekvésnek vált az áldozatává.

Első lépésként már a Nikaiai Zsinaton megkövetelte a keresztény hit egységesítését. Megszületett az azóta a kereszténység *depositum minimum*aként vallott Nikaiai Hitvallás szövege, melyet a zsinat valamennyi résztvevő püspökének kötelező volt aláírnia, négy anatómával, azaz kiátkozással együtt. Aki nem volt hajlandó aláírni, azt a császár megfosztotta hivatalától és száműzte.⁶⁷ A hitvallástól való eltérést szakadárságnak és

65 Vermes Géza, *A kereszténység kezdetei*, Budapest, Libri Kiadó, 2013., 340.

66 Szókratész Egyháztörténete, *Ókeresztény írók, IX.*, (Szerk.: Vanyó László), Budapest, Szent István Társulat, 1984., 52.

67 *op. cit.*, Vermes Géza, *A kereszténység kezdetei*, 344.

bűncselekménynek minősítette és aszerint is büntette.⁶⁸

„Konstantin idejében már a föld minden kincsét, az építészek és művészek minden tehetségét és ihletét szolgálatba állították egy bazilika megalkotásánál”⁶⁹, „a város (...) püspöke a helyi arisztokrácia vezetőjévé, a város legfőbb képviselőjévé és tekintélyévé emelkedett”⁷⁰, a kereszténység a birodalom nyilvános politikai intézménye lett, melyben a római ige hirdetéstől eltérő szentírás-magyarázat eretnekségnek és politikai bűncselekménynek minősült,⁷¹ és Jézus egyszerű, galileai örömhíre lassan nyugati, birodalmi kultusszá vált.

Nagy Konstantin Kr. u. 321-ben tette az Úr napját vasárnapra, amit ő a „Nap napja” névvel illetett, s amit a *Mithrász kultusz*ból adoptált, mivel ő maga egészen élete alkonyáig nem tért át a keresztény hitre, még sokáig pogány kultuszoknak hódolt.⁷²

Nagy Konstantin idejéig a papok mindennapi viseletet hordtak. A liturgikus öltözet megjelenése is az államvallássá válásnak volt köszönhető, a papok a római polgárok és köztisztviselők nyilvános megnyilatkozáskor viselt öltözetét, a *casulát* kezdték liturgikus ruhaként viselni,⁷³ majd a késő-római estélyi öltözet stilizált változatát, persze egyre költségesebb anyagokból, egyre több díszítéssel elkészítve. A papi tisztség mai szimbóluma, a *stóla*, eredetileg a római hivatalnokok és bírák hivatali viselete volt.⁷⁴

A kereszténység politikai és hatalmi eszközzé silányult a konstantini beavatkozásnak köszönhetően. Megindult a történelemhamisítás, az evangéliumok és a levéllirodalom manipulálása, a szentek fiktív életrajzainak megalkotása, hogy az egységes és egyetlen elfogadható hit és hitvallás legitimitását megeremtsék.⁷⁵ Nagy Konstantin az eretneknek minősített egyházi személyekkel és írásaikkal kapcsolatban zéró toleranciát hirdetett. Ha valakinél ilyen iratot találtak „és nem hozza elő rögtön, hogy eltüzelje, annak halál legyen a büntetése. Azonnal fogják emiatt és fejezzék le.” – írta a császár körlevelében.⁷⁶

68 *op. cit.*, Vermes Géza, *A kereszténység kezdetei*, 345.

69 Jungmann, Josef A., *A szentmise*. Eisenstadt: Prugg Verlag, 1977., 224.

70 Markus, Robert A., *Az ókori kereszténység vége*, Budapest: Kairosz Kiadó, 2010., 178.

71 *op. cit.*, Neusner, J., *Judaism and Christianity in the Age of Constantine*, 15.

72 Tan, *Lost Heritage: The Heroic Story of Radical Christianity*, 84.

73 Jungmann, *The Early Liturgy To the Time of Gregory the Great*, 130, 133.

74 O'Collins – Farrugia, *Catholicism: The Story of Catholic Christianity*, 299.

75 *op. cit.*, Freke, T. – Gandy, P., *The Jesus Mysteries*, 238.

76 *op. cit.*, Szókratész Egyháztörténete, 67.

E folyamat csúcsa a pápaság intézményének kialakulása volt, mely teljes mértékben ellentmondott Jézus tanításának és az apostoli hagyománynak. A pápa címet az 1274-es *Lyoni Zsinat* törvényesítette, a pápaválasztás szabályrendszerének kidolgozásával együtt. A legkorábbi fennmaradt dokumentum a római püspökkel, mint pápával kapcsolatban, *Euszebiusz Egyháztörténetében* található. „Én ezt a szabályt és ezt a min-tát kaptam a boldog Héraklasz pápánktól”.⁷⁷

A pápa kifejezés, annak eredeti értelmében atyát jelent, ahogy a katolikus papokat a hívek ma is így szólítják meg, ezzel fejezve ki a lelki atyának járó tiszteletadást. *Amphilokhiosz*, kappadókiai atya pedig így emlékezik az első zsinatra: „A Nikaiában összegyűlt atyák szent zsinatát valóban katolikus és apostoli zsinatnak ismerjük el...”, holott a zsinaton a meghívott püspököknek csak ötöde jelent meg.

A római primátus elsőségének követelése *I. Szent Damazusz* pápához köthető, aki Kr. u. a 4. század végén, 382-ben zsinatot hívott össze, melyen – Szent Péter és Pál tekintélyére hivatkozva – a többi patriarchátussal szemben hangoztatta Róma elsőbbségét. Ő vezette be a „sedes apostolica”, az „apostoli szent szék” fogalmát, és az addig egyetemesen használt göröggel szemben utasítást adott a latin nyelv egyházi és liturgikus használatára.⁷⁸

A hamisítás és Jézus tanainak átírása a hitet és a vallásosságot is érintette. Példaként vegyük csak az eukarisztiát vagy Úrvacsorát. *Arisztidész* az *Apologiában* így írt erről: „ő nem kíván áldozatot és adományt, sem semmi látható dolgot; ő nem kíván semmit, de minden élő teremtmény az ő szükségében él.” (1,5)⁷⁹

Municius Felix, a Kr. u. 2. században szigorúan megkülönböztette a keresztény eukarisztiát más templomi, áldozati kultuszoktól: „... a keresztényeknek (...) nincsenek templomaik, sem oltáraik, mivel nem lehet őket affelől meggyőzni, hogy Isten bármilyen templomban körülírható lenne... (XXXII, *Argumentáció*).”

„Áldozatul kellene bemutatnom az Úrnak, amit ő készített az én használatomra, hogy visszaadjam neki azt, amit ő adott? Ez hálátlanság. Az áldozóhoz illő áldozat a jó lelkiállapot, tiszta elme és őszinte ítélet. Ezért aki az ártatlanságot részesíti előnyben, az Istenhez imádkozik; aki távol

77 Eusebios, *Egyháztörténet, Ókeresztény írók, IV.*, (Szerk. Vanyó László), Budapest, Szent István Társulat, 1983., VII, 303.

78 *A szentek élete*, (szerk.: Diós István), Budapest: Szent István Társulat, 1984., 701-702.

79 D. M. Kay angol nyelvű szövegéből. Forrás: <http://www.earlychristianwritings.com/text/aristides-kay.html> – Vö. A II. századi görög apologeták, 17-18.

tartja magát a csalárd tettektől, az kiengeszteli Istent; aki kiragad valakit a veszélyből, az a legmegfelelőbb áldozatot vágja le. Ezek a mi áldozataink, ezek a mi Istentiszteleti szertartásaink; így aki a legegyszerűbb közöttünk, az a legvallásosabb.” (XXXII.)⁸⁰

A *Levél Diogenétoszhoz* című, a Kr. u. 3. század első feléből származó irat sem tekinti az eukarisztiát áldozati cselekménynek, mi több a zsidóság templomi áldozati gyakorlatát az istentelen pogány áldozatokkal állítja párhuzamba.

„Ugy tűnik nekem, hogy nincs különbség semmilyen tekintetben azok között, akik úgy vélik, hogy vér-, tömjén-, és égő áldozattal tesznek eleget tiszteletének és ezzel kifizethetik, s azok között, akik ugyanezt a megbecsülést mutatják a néma bálványok iránt...” (III,5).⁸¹ Ugyanakkor a szöveg arról ad bizonyosságot, hogy a keresztények eukarisztiája akkor még valódi étkezési közösséget jelentett: „Közös az asztal, melyhez letelepednek...” (V,7)⁸²

A szintén 3. századi *Barnabás levele* kifejezetten a korábbi zsidó, templomi áldozati kultusz kritikáját örökítette meg: „Eltörölte tehát ezeket, hogy Urunk Jézus Krisztus új törvényének, mely nem kényszerű iga, ne olyan áldozata legyen, mely emberi kéz alkotása.” (II, 6)⁸³ A 3. század derekán *Szent Ciprián* volt az, aki először áldozatról kezdett beszélni, Pál apostol nyomán.

Ahogy látható, az első keresztényektől idegen volt az áldozatbemutató bármilyen formája, mely leginkább a zsidó templomi kultuszt és a környező pogány népeket, a rómaiak és görögök vallásosságát jellemezte. Értelmetlennek látták, hogy bármit feláldozzanak Istennek, hiszen azokat ő adta az embernek, amiért a hála az egyetlen adekvát gesztus. Visszaadni azt, amit ajándékba kaptunk, neveletlenség, az ajándék visszautasítása lett volna. Az eukarisztia az első száz-kétszáz vében egyértelműen nem jelentett mást, mit *hálaadást (todah)*.

Mindebből talán érzékeled, hogy a kereszténység milyen sorsdöntő és hatalmas változásokon ment át kétezer év alatt, s azt is, hogy a kizárólagosság, az egyháziasság, az intézményrendszer nem Jézustól származik, hanem római politikai innováció volt.

80 Roberts és Donaldson angol szövegéből. Forrás: <http://www.earlychristianwritings.com/octavius.html>

81 *op. cit.*, *Apostoli atyák*, 370.

82 *op. cit.*, *Apostoli atyák*, 371.

83 *op. cit.*, *Apostoli atyák*, 222.

Nincs más lehetőségünk, mint visszatérni az ősegyház egyszerűségéhez és eredeti ártatlan gondolkodásmódjához. A kereszténység csak úgy nyerheti vissza hitelét, ha mindenről lemond, ami ellentétes Jézus tanításával és lelkeségével. Le kell mondani a drága, hatalmas templomokról, az irreálisan nagy, nemzetközi szervezetekről, a fölöslegesen túlbonyolított igazgatási rendszerről, a szigorú hierarchiáról, a központosított tanításról és hatalomgyakorlásról, az embert méltatlanul gúzsba kötő dogmákról, a bűn köré szervezett teológiáról, a díszes miseruhákról és bonyolult szertartásokról, az áldozati cselekményről, a kizárólagosságról és exkluzívizmusról, egyáltalán a felekezeti értelmezésekről és teológiáról, és még sorolhatnám. Bármilyen radikálisan hangzik is, vissza kellene térnünk az „ártatlanság korába”, ahhoz a gondolkodásmóddhoz és vallásgyakorlathoz, amit és ahogy Jézus és az első egy-két generációs tanítványi kör hitt és csinált.

A posztmodern ember, mivel jóformán minden információ karnyújtásnyira van tőle, már nem hitegethető középkori elgondolásokkal. Bármilyen nagyra értékelem is a skolasztikát, eljárt fölötté az idő, ahogy Luther és Kálvin bírószerű, közigazgatási hivatalnok-arcú istenképe fölött is. Ideje lenne helyreállítani az evangélium örömhírét, elvégre Jézus azért jött, hogy életünk legyen (Jn 10:10) és nem azért, hogy elfojtásokkal tegyük magunkat és egymást életképtelenné. Mindez nem jelenti a katicitás vagy a szenthagyomány feladását. Nem jelent semmilyen tartalmi váltázást. Csupán a kereszténység gyökereihez, a legtisztább forráshoz, Jézushoz való visszatérés kell, hogy legyen. Mindaz, ami a konstantini béke után következett a kereszténység életében, zömmel megmérgezte és egyre jobban eltorzította a galileai Jézus Krisztus tanítását és Isten igéjének igazságát. Valójában csak a félresiklott és hibás éretelmezéseinktől, s azok gyakorlatától kellene elbúcsúznunk. Azok úgyszincsenek benne a Szentírásban.

Megszentelődés

Jeruzsálemi Kőrilloosz, a Kr. u. 4. századi szent így írt *Második műsztagogikus katekézisében*: „Rögtön azután, hogy bejöttetek, levetettétek ruháitokat. Ez a régi ember és cselekedetei levetésének a képe. Levetőkzve mezítelenek lettetek... (...) nem viselhetjük többé azt a régi ruhát, amivel egyáltalán nem ezt az érzékelhető gondolom, hanem a régi embert, akit megrontott a tévedés vágya. (...) Mindenki szeme előtt mezítelenek voltatok, és nem szégyenkeztek.”⁸⁴ Az egyházak a szentséget a tisztasággal azonosítják, mely természetesen azt jelenti, hogy a magától értetődően bűnös ember a megtérés és a keresztség után többé nem követ el bűnöket, hiszen újjászületett a keresztség fürdőjében (Tit 3:5). Úgy érzem, itt az ideje, hogy újraértelmezzem azt a félremagyarázott és a bűn köré felépített teológiai konstrukciót, mely szerint a megszentelődés az élet Isten adta dolgaitól való absztinenciát jelenti.

A Szentírás a *szent*, *szentség* kifejezéseket Istenre alkalmazza, mert egyedül ő szent (Jel 15:4). A héber gondolkodásban a szentség jelentette mindazt a jót, amit Isten és az ő áldása magában foglal. „...én Isten vagyok, és nem ember, szent, aki közötted vagyok...” (Óz 11:9) Isten szentsége egyben dicsőségét is jelentette, ami mindenekfelett-valóságát fejezte ki: „Szent, szent, szent a Seregek Ura, betölti az egész földet dicsősége!” (Iz 6:3). Az Ószövetségben (és persze az Újszövetségben is) a szentség tehát Isten egy tulajdonsága, mely felé az egyént és a választott népet is tereli és hívogatja. A hagyományos teológia szerint „a szenthez tartozásból következik az erkölcsi szentség követelménye”,⁸⁵ azaz a szentet erkölcsi kategóriaként értelmezik. Ám meggyőződésem szerint ez téves.

Ugyanis a szent ellentéte a *profán*, nem pedig a *tisztátalan*. A tisztátalan párja a *tiszta*, ami azonban nem azonos a szenttel. Minthogy a szent valódi ellentéte a profán, ezért a jelentése: olyasvalami vagy valaki, amiből vagy akiből hiányzik az Istenre irányultság.⁸⁶ A profán (szemben a tisztátalannal, mely valóban erkölcsi jelentésű) nem feltétlenül rossz

84 *Jeruzsálemi Szent Kőrilloosz összes művei*, (szerk.: Perendy László), Budapest, Szent István Társulat, 2006., 333.

85 *Teológiai kissozótar*, (szerkk.: Rahner, K. – Vorgrimler, H.), Budapest, Szent István Társulat, 1980., 641.

86 Tillich, P., *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2002., 182.

vagy negatív kategória, csupán szituáltsága okán nélkülözi az szenttel való közösséget. Erről azért fontos beszélnem, mert ha a szent - szentség - megszentelődés kérdéskört átgondolom, kiderül, hogy a kereszténység lényegesen kisebb mértékben támaszkodik az erkölcsi kategóriákra és a morálra, mintsem az egzisztenciális kérdésekre és a mindennapi étellel harmonizáló orthopraxisra.

Valójában a szent annak a minősége, ami az embert végsőleg meghatározza.⁸⁷ Az ember annyiban képes szentté válni, amennyiben és amennyire képes meghaladni profanitását és életébe, cselekedeteibe bevonja Istent, illetve azokat Istenre irányultan teszi. Az én személyes felfogásomban ezért a szentség és a megszentelődés nem erkölcsi, etikai norma, nem tisztasági aktus, hanem Isten valóságába történő bekapcsolódás és Isten életadó kegyelmének befogadása és bevonása a véges létezés emberi eseménysorába.

Ennek tökéletes biblikus példája a mózesi törvény, mely az élet minden helyzetét szabályozta és minden helyzetre szabályt vagy eljárást rendelt. Ennek a körülményességnek és részletességnek – mely tévesen a kereszténységben mindig negatív színben tűnik föl, a Jézusi szeretet ellentétéként –nem az volt a célja, hogy megbonyolítsa a mindennapokat vagy erkölcsi elvárásokat támasszon, hanem hogy a hívő minden cselekedetét Istenre irányultan végezze, azaz megszentelje, minden cselekedetében meghaladja saját profanitását. Isten lehetőséget adott arra, hogy a hívő életének minden pillanatába bevonja Istent és napjainak minden pillanatát Istennek ajánlja föl.

Egy tál étel elkészítése és elfogyasztása imádság nélkül profán tett, míg a megfelelő imádságokkal történő előkészítés, főzés, tálalás, elfogyasztás és hálaadás érte, a teljes táplálkozási folyamat megszentelése. Ugyanez igaz az élet jóformán bármely és minden egyes helyzetére, a hálósobától a toilettig.

Biblikus értelemben nyugodtan kijelenthetem, hogy az ember annyiban lehet szent, amennyire Isten bevonja őt isteni létébe, és amennyire az ember beengedi Istent a profán életébe, azaz amennyire ezáltal megszenteli életét. Az okozat mindig hasonlatos az okhoz. Az ember minél inkább igyekszik bevonni Istent az életébe, annál jobban fog hasonlítani őrá, így élete annál inkább tükrözi Isten minőségét, a mennyei minőséget, amit végre helyesen úgy mondhatunk: megszentelődik.⁸⁸

⁸⁷ op. cit., *Rendszerezés teológia*, 180.

⁸⁸ Gilson, E., *A középkori filozófia szelleme*, Budapest, Paulus Hungarus / Kairosz, 2000., 141.

Ebben az értelemben a „megszentelt élet” elveszíti minden olyan vonatkozását, mely az étellel és annak bármilyen aspektusával való szembehelyezkedést takar, sőt mi több, a kifejezés a teljességében megélt emberi élet transzcendenssé nemesítésévé és Istennel való harmonikus megélésévé válik.

Hiba és félreértés a szentséget erkölcsi tökéletességként tekinteni és kezelni. Úgy látom, ez volt a kereszténység elmúlt kétezer évének legnagyobb hatású és legszomorúbb félreértése. Az erkölcsi tökéletesség az ember számára mindig csupán egy eszmény,⁸⁹ vagyis nem a valóság. Jézus kora, a zsidóság és a görög világ egyképpen elutasította a nőtlenséget vagy a szegénységet,⁹⁰ melyek később a kereszténységben erényekké avanszáltak. Jézus a legkevésbé sem volt aszketikus,⁹¹ a zsidóság és az első keresztények egyáltalán nem vetették meg a teremtett javakat.⁹² Ám nem szeretnék egyoldalú lenni, a szentet a zsidóság értette és használta a vallásos szemérmesség, szüzesség, érintetlenség, tisztaság erkölcsi megjelölésére is,⁹³ de a hétköznapiok vallásosságában nem ilyen értelemben fordult elő.

Isten meghívásával a mindennapok eseményeibe és cselekedeteibe, az ősegyház keresztényei egész életüket szentté, megszenteltté, azaz Istenre irányulóvá tették, életük minden mozzanatában, minden nap velük volt az Úr (Mt 28:20). „A keresztények Istene mindenütt egyszerre, teljes valójában jelen volt, lehetetlenné téve, hogy bármilyen hely, épület vagy tér nagyobb részt birtokoljon szentségéből.”⁹⁴ Ezért lehetséges, hogy az eukarisztia ekkor még a mindennapi étkezést követő hálaadást jelentette, mely így egyszerre világi és szentségi étkezés is volt.

Fontos felhívnom a figyelmet arra, hogy az első keresztények gyakorlatában a valódi étkezés és Krisztus testének vétele nem vált el, nem idegenedett el egymástól. Ma már számunkra elképzelhetetlen lenne, hogy valódi étkezéséhez kapcsoljuk az eukarisztiát. Aki ilyet tenne, azt szentségtörőnek tartanánk. Sőt, áldozás előtt tilos enni a katolikusoknak, szentségi böjtöt kell tartaniuk. Meg kell állapítanom, hogy kétezer év alatt nagyon eltávolodott egymástól az egykor egységes világi és menyeyei cselekvés. Ahogy pedig a kereszténység elkezdte egyre inkább er-

89 *op. cit.*, Paul Tillich: *Rendszeres teológia*, 181.

90 Vanyó, L., *Legyetek tökéletesek*, Budapest, Szent István Társulat, é. n., 13.

91 *ibidem*, *Legyetek tökéletesek*, 13.

92 *op. cit.*, *Legyetek tökéletesek*, 18.

93 *op. cit.*, *Legyetek tökéletesek*, 16.

94 Markus, R., *Az ókori kereszténység vége*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2010., 197.

kölcsi terminusként értelmezni a szentet, úgy szakadt el egymástól a valóság praxisban is a mindennapi élet és a kultusz minden élet-területe.

Amit fentebb taglaltam, az nem jelenti az erkölcsi erények megvetését vagy erkölcsi szabadosságot, de azt sem, hogy az Isten által teremtett embert vagy annak testi-lelki, emocionális és érzéki világát rossznak kellene látni. Csak arra hívom fel a figyelmedet, hogy fel lehet és fel kell oldani a szentség és a teremtésben kapott emberi természet között mesterségesen szított feszültséget, mely – ahogy korábban írtam – a bűn és a büntudatban tartás mentén uralkodott el rajtunk. Az ember egész egyszerűen azért olyan amilyen, mert Isten olyannak teremtette. „Hiszen te formáltad bensőm, s anyám méhében te szőtted a testem.” (Zsolt 139:13)

Hagyományos teológiai értelmezésben a mózesi törvényekre úgy szokás tekinteni, mint a szövetség jogi vonatkozású kötelezettségeire, azaz, mint egy szerződés teljesítendő pontjaira, melyek ugyanakkor erkölcsi következményekkel is járnak. Sajnos ez is téves értelmezés.

Egyrészt már az Ószövetség is rendkívül személyes viszonyt tartja Isten és népe kapcsolatát, mely sokkal inkább családias, mintsem jogi jelleget mutat.⁹⁵ Másrészt a „szövetség” terminus technicusának fordítása helytelen, mivel az nem szerződéses viszonyt, szövetséget, vagy jogi egyezséget takar, hanem helyes értelmezésben *kötelékként, elköteleződés*ként kell fordítanunk, melyben nem kétoldalú, hanem az ember részéről nagyon is egyoldalú vállalás történik.⁹⁶ Mindez pedig arra mutat, hogy a mózesi törvény rendelkezéseit, melyeket szokásos a szövetség szerződéses feltételeinek tekinteni,⁹⁷ másképp kell értelmeznünk.

Isten parancsainak megtartása nem erkölcsi követelmény, sem a szövetség megtartásának jogi kötelezettségvállalása, hanem – a fentebbiek alapján – az ember életét, életben maradását, egészségét és boldogulását biztosító létfenntartó rendszer.

Ahogy a Deuteronomium írja: „Ha azonban elfordul szíved, és nem engedelmessz, hanem megtévedsz, más isteneket imádsz és szolgálsz, akkor (...) elpusztulsz...” (MTörv 30:17-18). Ebből következően a bünt úgy kell felfogni, mint olyan cselekedetet, mely az isteni rendbe rendetlenséget, a kozmoszba káoszt, a létbe a nemléte csempészi bele, vagy a lét ellen lázad.⁹⁸ Másutt, megfordítva a kijelentés értelmét: „Fogadja be szíved szavaimat, tartsd meg parancsaimat, akkor életed lesz!” (Péld

95 Schreiner, J., *Az Ószövetség teológiája*, Budapest, Szent István Társulat, 2004., 43.

96 *op. cit.* *Az Ószövetség teológiája*, 53-55.

97 Rózsa Huba, *Ószövetségi bevezető*, Budapest, Szent István Társulat, 2012., 77.

98 *op. cit.*, Gilson, E., *A középkori filozófia szelleme*, 117.

4:4), ami arra utal, hogy Isten parancsainak megtartása az életbenmaradás és áldás záloga.

Innen szemlélve Pál szavai is új megvilágításba kerülnek: „...a bűn zsoldja a halál, Isten kegyelmi ajándéka azonban az örök élet Krisztus Jézusban, a mi Urunkban.” (Róm 6:23). Tehát a bűn elidegenít, eltávolít az evilági és az örök élettől, míg Isten kegyelmi, azaz életsegítő ajándéka segítséget ad, támogatja az életet. A reformáció által a keresztyénségbe hozott ítélkező, jogi, törvényszéki bírónak beállított istenképpel, aki felmenti az amnesztiát kapott embert a büntetés alól; vagy aki ugyan nem menti fel, de nem tudja be neki többé vétkeit, itt az ideje leszámolni. Az ilyen teológia életellenes, ezért egyúttal Istenellenes is.

Nagyon fontos itt megjegyezni, hogy nem üdvmaterializmusról van szó. Isten kegyelme nem azt jelenti, hogy az ő parancsait követő és megtartó ember sikerebb, ad absurdum gazdagabb lesz, mint a hitetlen; hanem azt jelenti, hogy egyéni élete, benső lelki egysége rendezettebbé, összeszedettebbé, békésebbé, harmonikusabbá válik, azaz képessé lesz arra, hogy a meghasonlottsággal, benső káosszal szemben az életét és annak spirituális sikerességét biztosító útra lépjen. Ugyanis a kegyelem – persze nagyon leegyszerűsítve – leginkább úgy ragadható meg, mint *életerő*, mely az embert arra képesíti, hogy életében kibontakoztassa a természetfeletti minőséget.⁹⁹

Saint-Thierry Vilmos szerint: „Az ember feladata az, hogy folytonosan előkészítse a szívét, megszabadítva akaratát az idegen vágyaktól, értelmét a szorongástól, emlékezetét a haszontalan, sőt néha még a szükséges gondoktól is.”¹⁰⁰ Ismét emlékeztetek arra, hogy Isten önközlésének célja az, hogy megossa mindenkivel a maga teljességét és tökéletességét.

99 Dörnyei – Gergye – Csőgl, *A szentségek életértéke*, Budapest, Szent István Társulat, 1975., 86.
100 Migne, P.L.184: 347.

A tekintély

A kereszténység korai évtizedeiben még nem létezett megszilárdult, kiépült egyházszervezet. A vándorló apostolok, tanítók, prédikátorok voltak a hit és a tudás terjesztői. A kereszténység arra terjedt leginkább, amerre jól kiépült utak és közlekedési csomópontok voltak. Mintha ma ott lennének erős keresztény közösségek, ahol autópálya köti össze a városokat. Ennek ellenére ma a hagyományosnak vagy történelminek tartott egyházak elítélik azokat – akár laikusok, akár felszenteltek –, akik vándorként tekintenek identitásukra és lelki útjukra.¹⁰¹ Vándorló vagy kóbor püspökként és tanítóként (*episcopus vagans*) én is hordozom ennek ódiúmat. Emögött az ítélet szemlélet mögött az egységesítés és a hatalmi struktúrába illesztés, a függelem kialakításának igénye rejtőzik.

Petrus Alphonsi, középkori szerző szerint: „Az élet egy híd; ezért kelj át rajta és ne állj meg.”¹⁰² Amikor a kereszténység töredezni kezdett, majd a 16. században megjelent a reformáció, a Bibliát kezdték a legfőbb tekintélynek tartani. Ezért lett Szent az Írás. A katolikusok „papíros pápának” gúnyolták a protestánsoknak ezt a megkérdőjelezhetetlen irat-tiszteletét. A Biblia abszolutizálása ugyanazt a megkérdőjelezhetetlen exkluzivitást tűzte zászlajára, mint a katolikusok kizárólagossága.

A Bibliával kapcsolatban tudnod kell, hogy a korai kereszténységben még nem különítettek el „kanonikus” könyveket, sem olyan szövegrészeket, melyeket ilyenek ismertek volna el. Ez a törekvés csak a tizenhatodik században bukkant fel.¹⁰³ János evangéliuma csak valamikor az első század végén keletkezett,¹⁰⁴ s ugyan *Euszebiosz* és *Nagy Szent Atanáz* számos újszövetségi könyvet kanonikusként említ, az újszövetségi könyvek mai sorrendje a Kr. u. 386-os *Római Zsinaton* került rögzítésre.¹⁰⁵ Vagyis a kereszténység megingathatatlan hite a Szentírás iratrendjében, mindössze egy 4. századi helyi, tehát még csak nem is egyetemes zsinat döntésén nyugszik.

101 Különösen az *episcopi vagantes*, kóbor püspökökre tekintenek rossz szemmel.

102 Petrus Alfonsi, *The Disciplina Clericalis of Petrus Alfonsi*, Berkeley, University of California Press, 1977., 155.

103 Van Seters, J., *The edited Bible: the Curious History of the “Editor” in Biblical Criticism*, 397.

104 Gamble, H., “The Formation of the New Testament” Canon in *A History of Biblical Interpretation*, 424.

105 *Decretum Damasi*, DH 179., *op. cit.*, *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, 91.

„Szeretet az Isten; aki a szeretetben marad, Istenben marad, és Isten őbenne” (1Jn 4:16) – írja János első levele. Ez az irat valamikor Kr. u. 90-100 táján íródhatott,¹⁰⁶ szerzője pedig minden bizonnyal nem János volt, hanem a „jánosi iskola” valamelyik tanítványa,¹⁰⁷ akire – szemben az első tanítványi kör galileai tagjaival – már nagyban hatott Pál apostol nyugati, antióchiai-római missziójának hellenikus gondolkodása. A görögök és rómaiak megtérésével ugyanis megjelent az igény „Platont alkalmassá tenni Krisztus számára”,¹⁰⁸ vagyis megindult a hellén filozófia beáramlása az egyházba, s annak a jézusi tanokkal való összekeveredése. A Kr. u. 2. századtól a kereszténység kifejezetten „intellektuális lendületet” nyert a filozófusok inváziójából.¹⁰⁹

Vajon szét lehet-e választani és meg lehet-e állapítani, hogy mi mindent hoztak be a kereszténységbe az antik filozófusok, mi az, amit az egyszerű ács fiának, a galileai Jézusnak tanításához hozzáadtak vagy amivel azt kibővítették?

Példaként maradok Isten szereteténél, a jánosi első levél alapján. Ha elkezdem visszatekerni az idő kerekét, azt találok, hogy a kereszténység – *Plótinosz*, a *középplatonikus* filozófusok, és a *sztoikusok* közvetítésével – *Arisztotelész*től vette át azt az istenképet, mely szerint Isten a *mozdulatlan mozgató*, akit szeretnek, aki szép és jó, ezért pedig mindennek a kezdete.¹¹⁰ Arisztotelész *Platón* eszméit gondolta tovább, s szerinte az istenek – hiszen a görögök többistenhívők voltak – teológiai mintáik szerint csak jók és a jónak az okai.¹¹¹ Még visszább haladva az időben, meg kell említenem *Anaximenészt*, *Homérosz* költészetét, *Pindaroszt*, az *orfizmus* eszmevilágát – mely jelentős hatást gyakorolt Platónra is –, s melytől az örök élet eszméjét eredezteti a keresztény hitvilág, s így jutok el *Hérakleitosz*hoz és az ő *Logosz*ához, majd még visszább tekintve felfedezem *Empedoklész*t, kinek eszméi János evangéliumában tükröződnek vissza, majd *Parmenidész*t is elhagyva eljutok *Xenophanész*hez, a Kr. e. 6. századba, akinek Istennel és az Isten jellemzőivel kapcsolatos filozofikus gondolatai legrégebből fennmaradtak.¹¹²

106 *op. cit.*, *Bevezetés az Újszövetség kortörténetébe és irodalmába II.*, Budapest, Szent István Társukat, 2011., 233.

107 Schweizer, Eduard, *Teológiai bevezetés az Újszövetségbe*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2004., 155.

108 *op. cit.*, *Így éltek a korai keresztények*, 56.

109 *op. cit.*, *Így éltek a korai keresztények*, 79.

110 *op. cit.*, *Theologia Graeca*, 51.

111 Platón, *Állam*, II., 281 B 4.

112 *op. cit.*, *Theologia Graeca*, 18-66.

Mind ez idő alatt, Xenophanész idejében, a zsidóság babiloni fogságban sínylődött, ami teljes vallási, politikai, hatalmi összeomlást jelentett a választott nép számára.¹¹³ Júdea területét *moábi, ammonita, filiszteus és szamariai* népesség lakta be.¹¹⁴ A zsidóság majdhogynem elvesztette – nem csak templomát, országát és nyelvét,¹¹⁵ de – hitét is. A fogság teljes teológiai újragondolást tett szükségessé. Az addig helyhez kötött jhvh univerzális istenné vált,¹¹⁶ s az a vallás, amit ma zsidó vallásként, pontosabban judaizmusként ismerünk, majd csak a fogságból való visszatérés után kezd kialakulni, míg az ószövetségi könyvek végleges összerendezése majdnem négy évszázadot váratott még magára. „A korai zsidó irodalom lezárt kánonjának kialakulása viszonylag tiszta volt: a Pentateukhoszt Kr.e. 400 körül, a próféták könyveit Kr.e. 200 körül, a zsidó kánon harmadik és utolsó részét, a hagiográfokat Kr.e. 90 körül kanonizálta a *Jamniai Zsinat*.“¹¹⁷

Mindezt a következők miatt írtam le. A Biblia a keresztény hit egyetlen lényeges információs forrása, ám nem maga a hit és nem maga a kereszténység. Nem a Biblia az Isten igéje, hanem az, ami a Biblia olvasása és tanítása alapján eleven aktussá válik az ember szívében, lelkében, elméjében közte és Isten között. A kereszténység Istennel, Jézus Krisztussal és a Szentlélekkel való személyes kapcsolat. Bármennyire is szentnek és nélkülözhetetlennek tekintjük a Bibliát, mert kétség kívül az, a leglényesebb dolgok nem a kinyomtatott papíron találhatóak, nem is a bibliai szövegek értelmezései azok (teológia), hanem a hívő lelkében, szívében, elméjében, egész lényében válnak valósággá, amikor egészséges kapcsolatban van Istennel.

Miközben a Szentírást magyarázva leírom ezeket a sorokat, azt gondolom, hogy a hitben való megújulásunkhoz jobban kell figyelniünk Krisztusra, de nem a papíron, hanem a valóságban, abban a kapcsolatban, amiben vele vagyunk. Elég, ha az életünk eseményeiben igyekszünk mindig úgy cselekedni, hogy közben tudatosítjuk magunkban, hogy szüntelenül *ante faciem Dei viventis*, vagyis az *élő Isten színe előtt* tartózkodunk.

113 Szebeni Olivér, *Bibliai kortörténet*, Budapest, Éjféli Kiáltás Misszió, 2002., 87.

114 Gordon, Cyrus H. – Rendsburg, Gary A., *A Biblia és az ókori Közép-Kelet*, Budapest, Gold Book, 1997., 295.

115 A zsidóság a babiloni fogság idején tért át a héberől az arámi nyelvre.

116 *op. cit.* Gordon, Cyrus H. – Rendsburg, Gary A., *A Biblia és az ókori Közép-Kelet*, 289.

117 James A. Sanders, “The Issue of Closure in the Canonical Process”, in *The Canon debate*, 252.

Ez nem érzelmeket vagy érzéseket jelent. Az ember ugyan arra vágyik, hogy zavartalan lelki békességben élhessen, de ilyesmi csak a közepesen rossz amerikai és az olaszok által tucatszám gyártott, szentek életéről szóló gyenge filmekben létezik. Semmilyen érzelem nem pótolja a szívből jövő tudatos Istennek adottságot, és ez a fontos.

Ami számunkra döntő, az az a tudat, hogy „Örök szeretettel szeretlek téged, azért vonzottalak kegyelemmel.” (Jer 31:3) Ez a tudat a „szent menedék”¹¹⁸ ahol biztonságban vagyunk, és ez az a forrás, mely a legnagyobb megpróbáltatások idején az egyetlen tekintély marad számunkra. Ha másban bízunk, mint a Szentháromságos Isten tökéletességében és személyes közelségében, akkor a hitünk homokra épített ház lesz csupán.

Amikor a kereszténység újraevangélizálásán töröm a fejemet, eszembe jut Clairvaux-i Szent Bernát bölcsessége, mely irányadó lehet számunkra: „Ebben a három dologban áll ugyanis a belső megújulás: az irányulás helyes mivoltában, az érzelem tisztaságában, és a jócselekedetre való visszaemlékezésben.”¹¹⁹

Mindebből le tudod vonni a következtetést, hogy Isten felé irányuló szereteted a legkevésbé sem érzelem, hanem egy nagyon megfontolt és megalapozott *döntés*. Annak a döntésnek a teljes lényeddel történő vállalása, hogy életed hátralevő részében az ő értékrendje, az ő „akarata”, az ő tökéletessége szerint szeretnéd élni az életedet. Ugyanis az életed minősége a hiteden és az akaratodon múlik.¹²⁰

Ugyan posztmodern korunk az élmény és az érzelmek bűvöletében telik, olyan, mint egy érzélgős, romantikus szappanopera, fontos tudnod, hogy a hit és a vallásgyakorlat terén – felekezeti hovatartozástól függetlenül – nincs vagy alig van helyük az érzelmeknek. Mindenesetre Istennel kapcsolatban ne szentelj az érzelmeidnek és a hangulataidnak különösebb figyelmet akkor sem, ha boldog és elégedett vagy és akkor sem, ha épp rosszul érzed magad vagy nehézségekkel kell megküzdened.

118 Sz. n., *Megszólal a csend*, Budapest, Ursus Libris 2013., 111.

119 Clairvaux-i Szent Bernát, A kegyelemről és a szabad elhatározásról, Budapest: Kairosz Kiadó, 2002., 135.

120 *op. cit.*, *Megszólal a csend*, 94.

Irgalmas szív

A Biblia előtti történelmi időkben, amikor még a zsidóság nem létezett, amikor még jhvj-t senki nem ismerte, a keleti népek hiedelem-rendszereiben *Aséra* volt *Il* főistenség felesége, tehát a férfi és a női princípium együtt alkotta a teljességet. Ezt a Krisztus előtti évszázadokban még tudták az Istent kereső emberek.

A zsidó hit monoteistává válásával és az istennő kialakításával a vallás maszkulin, férfias jelleget kapott. Az istenkép atyává és harciasná változott, a férfias jelleg lett domináns. Ekkor a női princípiumot a *Bölcsesség Lelke*, a *Szentlélek* képviselte jhvh mellett, mely így már szalonképes maradt az ószövetségi egyistenhit számára.

Ugariti régészeti leletek bizonyítják, hogy az azon a vidéken tisztelt kánaáni istennő, *Qudsú* a *bölcsesség istennője* rokon a héber *kades*, *szent* szóval és a Szentlélekkel (*ruach-hakodes*), a Bölcsesség Lelkével. A Bölcsesség Lelke rengeteg helyen föllelhető a Szentírásban. Izajás könyvének 11:2-es verse is így nevezi Isten Lelkét, ahogy a Prédikátor könyvének 8:12-es verse is így szól a Lélekről, továbbá Sirák könyvének egész 24. része, s az Ószövetség számos egyéb helye.

A *bölcsesség* a biblikus héberben (*chokma*), mind az ógörögben (*sophia*) nőnemű szó. A kereszténység átvette a Szentlélek tiszteletét a zsidóságtól, ám az a görög nyelvben már a semleges nemű (*pneuma*), majd a másfél ezer éves latin nyelvű egyházban hímnemű kifejezést kapott (*spiritus*). Így a kereszténységben még tovább erősödött Isten férfias és kizárólagosan férfias jellege, mely nyilván sokat számított a női nem és a női jelleg teljes egyházi elnyomásában és háttérbe szorításában.

Ám az elmúlt kétezer évben a kereszténységnek is szüksége volt a női és anyai princípiumra, hiszen az egyoldalúan maszkulin vallásosság militáns jellege nem alkalmas a lelki megnyugvás, elfogadás és befogadás megélésére. Az istenanya és a Szentlélek női princípiumának visszapótlása lett a kereszténységben *Szűz Mária* tisztelete, mely folyamat nagyon jól nyomon követhető az elmúlt kétezer év vallástörténetében.

Mária szüzességét a II. konstantinápolyi (Kr. u. 533) és a lateráni zsinat (Kr. u. 648) mondta ki. 1854-ben, az *Ineffabilis Deus* bulla deklarálta, hogy Szűz Mária „minden áteredő bűntől mentes volt”,¹²¹ majd 1950-ben, a *Munificentissimus Deus* kezdetű apostoli rendelkezés¹²² határozott

121 DH 2803

122 DH 3900-3904

Szűz Mária mennybevételeéről és a keresztény üdvtörténetben elfoglalt különleges helyéről.

„...a Boldogságos Szűz Fiával való közös küzdelméből szűzi teste »megdicsőítésének« kellett következnie, (...) ...a Mindenható Isten (...) Szűz Máriát megkülönböztetett jóindulatával bőségesen megajándékozta, (...) Szűz Mária földi életpályája befejezése után testével és lelkével együtt fölvétetett a mennyei dicsőségbe.”¹²³

Fontosnak tartom *Carl Gustav Jung* megjegyzését, miszerint „az assumptio dogmatizálásával egyébként Mária nem tett szert istennői rangra, habár mint az eget uralkodónője (...) Krisztussal – aki király és közvetítő – jóformán egyenértékű.”¹²⁴

Valójában mi is történt? A kereszténység legnagyobb felekezete korrigálta azt a négyezer éves problémát, amit még a zsidóság a monoteista vallássá válás rögzös útján vétett, s amit a kereszténység majd ezer évig, mint rossz örökséget hordozott: rehabilitálta a női princípiumot gondolkodásában és teológiájában, azaz évszázadok alatt, fokozatosan próbálta helyreállítani a fenyegetően egymásnak feszülő nemi ellentétek eredeti, természetes egységét. Kár, hogy nem a Szentlélekkel tette, hanem egy földi asszonyból faragott égi királynőt, mely *teózis* azért teológiailag bizonyos problémákat vet föl.

Nem azért írom ezeket, hogy megbotránkoztassalak, hanem azért, hogy megérezd, Isten nem az az öreg, nagyszakállú férfi, akit *Michelangelo Buonarotti* a Sixtus-kápolna mennyezetére fölfestett. A tökéletesség amúgy sem lehet férfi vagy nő, hanem minden egyszerre. Így Istent a maga tökéletességében éppanyira láthatjuk férfiasnak, mint nőiesnek vagy leginkább mindkettőnek egyszerre.

Az elkóborolt juh története (Mt 18:12-14) épp azt mutatja be, hogy a pásztor, vagyis az Atyaisten nem ésszerűen, hanem érzelemmel reagál a bárány megkerülésére, vagyis egy bűnös megtérésére, úgy, ahogy egy édesanya irgalmas és érzelmes szíve szokott megymilvánulni gyermeke iránt: „jobban örül annak, mint a kilencvenkilencnek, amely el sem veszett”. Isten irgalmas volta is anyai jellemző. Sosem utasít vissza senkit, aki őszintén tér meg hozzá. Péter apostol azt kérdezte Jézustól, hányszor kell megbocsátania annak, aki vétkezik ellene. Jézus anyai szívvel válaszolt: „Nem azt mondom, hogy hétszer, hanem hogy hetvenszer hétszer.” (Mt 18:22)

123 *op. cit.*, *Hítvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai*, 771-772.

124 *op. cit.*, *A nyugati és a keleti vallások lélektanáról*, 465.

Mítoszok és szimbólumok

Az ókori ember gondolkodása sok mindenben különbözött a mai emberétől, például abban, hogy a körülötte lévő világot színes, gazdag irodalmiságú vagy épp lírikus formájú történetekkel tette sajátjává. Ezek az eredetileg és hősi történetek voltak a *mítoszok*, melyek egyszerre dolgozták föl az élet viselt dolgai és a világ ismeretlen, transzcendens vetületei közti feszültségét. A mítosz és a mitológia egyszerre volt vallási-kultikus, irodalmi, képzőművészeti, költészeti, pszichológiai, szociológiai és antropológiai, egy szóval totális műfaj.

A mítoszok természetrajzához tartozik, hogy színes, meseszerű történeteiket nagyon is valóságosként élték meg az ókori népek. Nem csak a mítoszok éltek bennük, de ők is a mítoszok valóságában éltek. Ezért lehetséges, hogy az ókori görög színházi előadások nem a mai értelemben vett szórakoztató vagy kulturális műfajnak számítottak, hanem beavatásnak. Az istenek és hősök történetei megelevenedtek és ezáltal a néző, teljes lényével érintetté vált, maga is a mítosz részese lett. Nem maradt kívülálló, hanem vele is megtörtént az, amit látott. Ez a hatásmechanizmus még fokozottabban igaz volt a vallás és a kultusz területére.

Ma az átlag keresztény – minden teológiai megfontolás ellenére – a vasárnapi misén vagy Isteniszteleten mint kívülálló, a szentélyen kívül tartott nézőként vesz részt, utána hazamegy és jó esetben hazavisz magával valamilyen megnyugvás- vagy békesség-érzést, némi lelki megkönnyebbülést. Ennél több és nagyobb dolog nemigen szokott történni, legtöbbször ennyi sem. Az ókori vallási ceremóniák és rituálék egész másként működtek és hatottak, a résztvevők valóban részesévé váltak a misztériumnak.

A Kr. u. 4. század végéről maradt ránk *Egeria útinaplója*, egy spanyol úrinő szentföldi zárandoklatának leírása, melyben Egeria elmeséli, milyen volt a keresztény közösségben megélni a negyheti szertartásokat. A nagypénteki felolvasások hatására „az egész gyülekezet érzelmei és sóhajai minden olvasmányánál vagy könyörgésnél rendkívüliek; nincs ott senki, sem nagy, sem kicsiny, aki ezen a napon, ebben a három órában nem sírna hihetetlen módon azon, hogy az Úr ennyit szenvedett.”¹²⁵ Az ókori liturgia szinte jelen idejűvé tette Jézus szenvedéseit, alkalmat adva a gyülekezetnek, hogy átélje kínszenvedéseit.

125 *Egeria útinaplója*, (Szerk.: Ivancsó, I.) Budapest, Jel Kiadó 2009, 129-130.

Ez azért lehetséges, mert a *szimbólum*, amit a kereszténység csak *jel*, *jelkép* értelemben használ, vagyis nem tekint szorosan a szimbolizálthoz vagy a valósághoz kapcsolódó dolognak, eredeti értelmében azt jelentette: *összehozni*. Hadd álljon itt egy kis történet.

„Gondolj csak a »szimbólum« szóra, ez a szümballo származéka, ami azt jelenti, hogy 'egyesíteni', 'találkozni'. Tudod, mi volt a szümbolon? [...]

– Mi az, papa? – kérdezte Anton.

– Egy kő, amelyet kétfelé törtek. Tegyük fel, valaki vendégül lát engem egy másik városban, és én arra kérem, fogadjon szívesen téged is: miből tudja meg, hogy te vagy a fiam? Fogunk egy szümbolon-t, az egyik felét ő tartja meg, a másik felét pedig neked adom odahaza. És amikor felkerekedsz, a két fél kő épp egymásba illik.” (Harry Mulisch: *A merénylet*)

A mítoszok így kapcsolják össze történeteiken és képi világukon keresztül a földit és a természetfölöttit, s illesztik bele az embert a kozmikus rendbe. Ez például érthetővé teszi, hogy az ortodox keresztények hogyan viszonyulnak a fatáblára festett ikonokhoz. Nem a képet imádják, hanem hiszik, hogy a kép tartalmilag elérhetővé teszi számukra az ikonon ábrázolt személyhez kötődő kegyelmi valóságot.

A mítoszokkal kapcsolatban sosem érdemes a nyugati ember literális és analitikus megközelítésével kérdezni, miszerint „tényleg így történt”? Őszintén szólva, teljesen mindegy, hogy amit a mítoszok vagy akár a mítoszokban szintén bővelkedő Szentírás megörökít, az történelmileg hiteles-e vagy sem. A Biblia nem történelemkönyv. Igazság szerint az sem fontos, hogy Jézus élt-e egyáltalán valaha vagy csak kitalált személy. Sokkal inkább az a fontos – és szerintem a Bibliához így kell közeledned¹²⁶ –, „vajon mit akar közölni, mire akar megtanítani”?

Harnackot idézve, a *mitológiai transzformáció* a megértés kulcsa,¹²⁷ nem pedig azt vizsgálgatni, hogy valami tényleg úgy történt-e vagy megtörtént-e egyáltalán? Ugyanis a vallás feladata nem történeti tények közlése, hanem hozzásegíteni az embert a transzcendenssel való személyes *találkozáshoz* és *közösséghez*, ami által kiteljesíti énjét és földi, illetve Isten kegyelmével földi léte utáni életét. Ennek pedig nincs semmiféle történeti összefüggése. Az üdvtörténet bármilyen formájában idő, teremtés és történelem fölötti.

126 *op. cit.*, Freke, T. – Gandy, P., *The Jesus Mysteries*, 9.

127 *op. cit.*, Rudolph, Kurt, *Gnosis*, 159.

Hadd szolgáljak példával. Nyilván ismered Noé történetét (Ter 6-7), mely szerint bárkát épített a vízözön előtt, majd az állatfajtaikat párosával felvitte a hajóra, s családjával együtt túlélte az emberiséget elpusztító vízözönt. Ha azt vizsgáljuk, mire szeretne megtanítani a történet, akkor az az ember és az emberiség kiszolgáltatottságáról szól. Arról, hogy mennyire törekeny, s a hurrikánok, földrengések, járványok esetén csak a vallásos meggyőződés marad számunkra, ami segíti a veszteségek feldolgozását és a lelki újrakezdést.

Vagy vess egy pillantást *Ábrám*, a későbbi *Ábrahám* bibliai történetére (Ter 12), melyben Isten (jvhv) utasítja Ábrámot, hogy családjával együtt hagyja el Hárán faluját és teljesen rábízva magukat, menjenek arra földre, amelyet ő mutat meg neki. Miről szól ez a történet *mitologikus transzformációban*? A bizalomról, amiről korábban írtam. „Az ígéret földje egy paradoxon. Az üdvtörténet kezdetén egy városlakó birtokos útja a földnélküliséghez vezet. Ő, akinek megígérték a földet, föld nélküli vándor lesz. Csak az ígéret élte. Miként majd leszarmazottjait is.”¹²⁸

Szerintem a mai kor emberének is így, a *mitologikus transzformáció* szemüvegével kellene szemlélnie Jézus minden tanítását és valamennyi vallás bármilyen tanítását. A személyes tapasztalás és bizonyosság kérdése pedig az imádság, elmélkedés, liturgia és a misztika területére tartozik, de semmiképp sem a történelem körébe.

128 Harrington, Wilfrid, *Az Írás hősei és hősnői*, Budapest, Vízöntő könyvek, 1991., 22.

Evezz a mélyre

A keresztény vallások a 21. századra szerintem elvesztették jóformán minden hitelüket. Majdnem mindegy, hogy a kétezer éves katolicizmust vagy az ötszáz éves protestantizmust és ágazatait vesszük szemügyre. Annyi vér, annyi hazugság, annyi torzítás, képmutatás, visszaélés, hatalmi és anyagi érdek kötődik hozzájuk, hogy – bár napi gyakorlatuk a kultusz – jóformán nincs már semmi közük ahhoz, akire hivatkoznak. A tökéletes Teremtőből a teológia olykor szadisztikus mennyei bírót fabrikált, az emberből a katolikus (és nyomában a protestáns teológia) egy lemoshatatlan bűnnel élő, frusztrált gyilkost, akinek bűnét csak Isten Fiának halála törölheti el. Ez olyan, mint egy rossz horrorfilm. Isten szentségét, az életadó lét helyett életidegen erkölcsi, etikai rendszerré alakították, ami távol esik az ember teremtésben kapott hivatásától. A bűnbocsánat csodás szentségéből pedig az emberek büntudatban tartásának hathatós eszközét kovácsolták. Nem csoda, hogy a kereszténység haldoklik, hiszen kortárs gyakorlatával nem felel meg, hanem inkább neurotizál, cselekedeteiben pedig épp azokban a bűnökben bukik el időről-időre, amik ellen fölesküdt. Hogyan jutottunk idáig?

Az exkluzivitás követelményével, azzal, hogy a hit dolgaiban és a gondolkodás dolgaiban uniformitást és kizárólagosságot akartak érvényesíteni. Valamennyi felekezet, a katolikusoktól a keresztény szabadegyházakig és karizmatikus báziscsoportokig bezárólag. A folyamat vége az lett, hogy olyan vallási rendszert dolgoztak ki, melyen keresztül Isten már csak nagyon nehezen érhető el és igazán nem is érhető meg. A zsidó-kereszténység szép lassan elfelejtette, hogy kicsoda Jézus, Pál apostol tanítása fontosabb lett az övénél, és az imák és szertartások ellenére már csak nehézkesen tudunk kapcsolatot teremteni a Mindenhatóval.

A rendszer akkor kezd megmozogni, ha valaki kérdéseket tesz fel. Ezt a történelmi vallásokban nem is fogadják jó szívvel, kétkedni pedig egyenesen bűn. Pedig az első és legfontosabb teendő, ha az ember szeretné követni Jézust, ha kétkedik és kérdez, ahogy Ő tette. Jézus minden konszenzusos tekintélyt megkérdőjelezett.

Az „mélyre evezés” azzal kezdődik, hogy *kérdéseket* tesz fel, amiben a *kétség* a legjobb támogató. Jézus tanítása – ha esetleg komolyan veszed – kikökkent a megszokott gondolkodásodból és új nézőpontokhoz segít. Bátran el kell kezdened kételkedni minden készen kapott tekintélyben Isteneen kívül.

Az „evezés” másik fontos eleme az *intuíció*. Manapság a karizmatikus kereszténységben eltúlzott szerepe van az intuíciónak, ezért óvatosan kell vele bánnod, de intuíció nélkül nem sokra mehetsz Isten királyságának keresésében. Ahogy többször említettem, a hit nem elsősorban és nem kizárólag intellektuális valami, hanem egy találkozás, egy személyes kapcsolat *tapasztalata*, a jelen pillanatban.¹²⁹

A keresztény egyházak hitet kérnek követőiktől, vagyis megelőlegezett bizalmat. Azt kérik, hogy híveik adjanak fel minden észérvet és mondjanak le a kétség és a kérdés jogáról, kétkedés nélkül fogadják el azt, amit az egyház tanít és állít. Azonban ha lemondasz a tudatosságodról és az értelmedről, akkor legfontosabb képességedet veszíted el, azt, ami emberré tesz. Ha az intuícioról mondasz le, akkor pedig elveszíted a kapcsolatot saját lényeddel, s pusztán ésszel próbálsz megközelíteni Istent. Egyik sem járható út önmagában.

Az intuíció rávezet arra, hogy mi a helyes, anélkül, hogy meg tudnád magyarázni, miért helyes. Az intuíció üzenet a saját tudattalanodból, mely a gondolkodás odafigyelő fényében új felismerésekre nyit ajtót.

Ezért a „mélyre evezés” harmadik legfontosabb eleme a *raciónalis gondolkodás*. Az intuíciókat az értelem fényében kell szemlélned és tudatosítanod, s felkutatni, vajon mit jelentenek és mik az okaik. Legyen szó akár tudományos munkáról, akár önismereti tréningről, akár biblikus elmélkedésről, a *kérdés*, az *intuíció* és az *értelem* hármas együttese és harmonikus együttműködése segít téged az utadon.

Jézus állandóan kérdezett, rákérdezett a dolgokra, elsősorban olyasmire, ami mások hozzá fűződő viszonyával volt kapcsolatos. Merj rákérdezni a Jézushoz fűződő viszonyodra. „Kinek mondanak engem az emberek?” (Mk 8:27); „Hát ti kinek mondotok engem?” (Mk 8:29); „Hiszel az Emberfiában?” (Jn 9:35); „Van benned irántam szeretet?” (Jn 21:17); „Mit akarsz, mit tegyek veled?” (Mk 10:51); „Akarsz egészséges lenni?” (Jn 5:6)

Isten szabad akaratot adott neked, hogy szabadon azonosulhass a dolgokkal a lét különböző szintjein. Ha az anyagra figyelsz, az anyag köti le figyelmedet, ha a lelkiekre, akkor a lélek és az érzelmek, a szellemi ember azonban mindent igyekszik látni és érteni. Ő Krisztushoz tartozik. Ez az, amit *attitűdnek* vagy *beállítódásnak* nevezünk.¹³⁰ Ide tartozik az alapvető isteni értékrend és azok a számodra pozitív dolgok, amikre figyelsz,

129 *op. cit.*, *The Laughing Jesus*, 196.

130 *op. cit.*, *A lelkiélet lélektanához*, 53.

amik foglalkoztatnak téged. Mi az, amire megnyitod értelmedet és mi az, ami leköti szellemi kapacitásaidat? Ezek megválogatásával képes vagy Isten tökéletessége felé fordulni, és az *önbecsülés*, *őszinteség*, igazságra törekvő *konfrontációs* készség által Krisztus nyomába szegődni.¹³¹

Az ember számára az jelenik meg istenként vagy isteni kivételként, ami lenyűgözi őt.¹³² A görög istenek azért tűntek el, mert az emberi megértés fokozatosan fejlődő folyamatában elvesztették lenyűgöző voltukat, a felvilágosult görögöknek többé nem volt rájuk szükségük.

A posztmodern világban a klasszikus kereszténység most kezdi megtapasztalni ezt a haldoklási folyamatot és értetlenül áll előtte. Európában fogynak a keresztények, az európaiak feladják keresztény gyökereiket, hagyományait és kultúrájukat, az iszlám egyre gyorsuló ütemben terjeszkedik, elhomályosul a Biblia és az első keresztények erkölce, az LMBTQ-mozgalmak dominanciája kiszorítja a társadalomból a természet egészséges értékrendjét, felbomlik a bináris család társadalmi alapvetése, ami nem csak a hagyományos értékrendet kezdi ki, de magát a Szentírást is. Meglátásom szerint ez nagyjából ugyanaz a folyamat, mint ami az ókorban lejátszódott az Olümposz isteneivel. A középkori módon, vagy Luther és Kálvin fejével gondolkodó egyházi, intézményes vallás már nem ad se reménységet az embereknek, se nem nyűgözi le őket. Tanításával megrekedt a múltban, viszont erkölcsileg devalválódott. Megint ott tartunk, ahol a reformátorok korában. Visszaélések, sikasztások, csalások, pedofília, hitelvesztés, erős homoszexuális lobby, vagyonhalmozás, hatalommal való visszaélés, zaklatási ügyek teszik hiteltelenné a felkezeteket. Tisztelet a kivételnek, mert Istennek mindenhol vannak szentjei és igaz követői. Ám az ember fejlődésének és tudásban való növekedésének, valamint Istentől való elfordulásának következtében most egy új korszak, az ember istenné válásának korszaka következett be, melyben sokan úgy tesznek, mintha ők teremtették volna a világot. Ebben a korszakban a mi személyes felelősségünk, igen, a te személyes felelősséged is, hogy visszataláljunk ahhoz, amit Jézus és az apostolok tanítottak.

Az ember akkor érzi jól, egészségesnek és boldognak önmagát, ha el tudja fogadni saját magát (múltját, jelenét, jövőképét), képes kibékülni önmagával, helyzetével, másokhoz való viszonyával, életeseeményeivel, saját cselekedeteivel és személyiségével.

¹³¹ *ibidem*

¹³² op. cit., Jung, *A nyugati és a keleti vallások léleknáról*, 95.

Ami a kereszténység számára egykor így fogalmazódott meg Jézus szavaiban: „Békességet hagyok rátok: az én békémet adom nektek. De nem úgy adom nektek, ahogy a világ adja. Ne nyugtalankodjék a szívetek, ne is rettegjen!” (Jn 14:27).

Minden hívő keresztény erre a megbékélésre és kiengesztelődésre vágyik. A teológiatörténet során ezt is jogi és kegyúri értelemben magyarázták, de nekünk újra kell értelmeznünk és érthetővé és élhetővé kell tennünk a keresztény tanítást. A megbékélés, kiengesztelés ezért nem holmi isteni büntetéssel kapcsolatos fogalom, hanem a te személyes kibékülésed, megengesztelődésed Istennel és önmagaddal. Minden ember körülbelül ide szeretne eljutni élete végére: – „Megbékéltem mindazzal, amit magamban korábban rossznak gondoltam, mert megbántam és elengedtem; már nem büntetem magam azért, amit korábban tettem; elfogadom magamat és az életemet olyannak, amilyenek megéltem; hittel figyelve Istenre, igyekeztem integrálni mindent, Jézus tanítása szerint.”

Ha Jézus nyomán kovászt szeretnél rejteni kenyeredbe, azaz szeretnél táplálni a benned lévő hitet és nem elégszel meg a felszínes vallásossággal, négy lépésben segíthetsz magadnak, hogy eljuss erre a kiengesztelődésre.

Ez a négy lépés: 1) megfigyelés; 2) elemzés; 3) megértés; 4) cselekvés.¹³³

A *megfigyelés* azt jelenti, hogy amikor érzelmeid, vágyaid ellene szegülnek tudatos akaratednek, amikor úgy érzed, tudattalanod másfelé akar vezetni, mint tudatod, állapítsd meg, hogy most valamilyen benső ellentmondás került felszínre benned. Ne ijedj meg, csak konstataáld, hogy feszültség adódott.

Elemezd, gondold át, vajon milyen okok állhatnak mögötte? Őszintén tedd föl magadnak a kérdést, hogy mire is vágysz pontosan, mire irányul az, ami feltört benned? Ne a szokások és ne az önmagaddal szemben támasztott elvárások szerint válaszolj, hanem a lehető legőszintébben, akkor is, ha esetleg kellemetlen.

Jó eséllyel így *megérted* saját motivációidat és, hogy mi a feszültség oka. Ha hallgatsz tudattalanodra és nem akard elnyomni a belőle érkező impulzusokat, hanem tudatosan ellenőrzött keretek között teret adsz neki életedben, kiegyenlíted a feszültséget a tudat és a tudattalan között és együttműködésre készíted, vagyis megbékéltetted őket.

133 Vö. *op. cit.*, *A lelkiélet lélektanához*, 53.

Ekkor már tudni fogod, hogyan *cselekedj*, mi az, amit konkrétan meg kell vagy meg lehet tenned, hogy közelebb juss célodhoz. Amíg önmagad ellen hadakozol, nem jutsz sehová és szabad akaratodat sem tudod használni.

Ki kell mondanom, hogy Pál apostol tévedett, amikor azt mondta, „irtások ki tehát tagjaitokból azt, ami földi” (Kol3:5). Ő nagyon szenvedett a saját hajlamai és benső, bűnös vágyai miatt (Róm 7:15, 23), pontosan azért, mert úgy hitte, erőszakkal és harccal kell elnyomnia és legyőznie benső rossz hajlamait (1Tim 6:12). A személyiségére jellemző agresszió, mellyel korábban Saulként a keresztényeket irtotta, megtérése után a bűnök ellen fordult. Pálnak mindig szüksége volt ellenségképre, akin levezethette agresszióját. Megtért és apostol lett, de azért a személyisége nem ment át gyökeres változáson. A vehemencia, amivel korábban a keresztényeket támadta, megmaradt, és a bűnök ellen fordult. Éppoly erővel támadt a bűnre, mint megtérése előtt a keresztényekre.

Pál értelmezése és tanítása – egyéb áldott gondolatai mellett – elég radikális volt. Ma már van olyan elgondolás is, mely Pál apostolt elfojtott homoszexuálisnak látja,¹³⁴ aki épp ezen vágyai miatt volt agresszív, és tanított könyörtelen bánásmódot és életidegen rigorozitást tanítványainak. Akárhogyis volt, leveleiből kiolvasható, hogy hite hatalmas volt, de nem volt jó pszichológus. A megengesztelődésről tanított (2Kor 5:19), de maga megmaradt az örök küzdelem feszültségében, sok mindnben nem tudott megengesztelődni. Megtanulhatod Pál példájából, hogy a rosszat nem harccal, hanem szeretettel, megértéssel és szelídséggel lehet csak jámborrrá tenni. Ahogy Jézus tanította: „szeressétek ellenségeiteket.” (Mt 5:44)

134 *Shelby Spong* episzkopális püspök előadása, melyet 2015. július 19-én mondott el, a Springfieldi Közösség Keresztény Egyházban. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=jKNup-9gEBdg>

Az idők végén

Egész keresztény életünket a kárhozattal szembeni üdvösség reményében éljük. Épp ezért tudnod kell, hogy a Biblia egyetlen egyszer sem tartalmazza a *pokol* szót. Az Ószövetség szakszava a *seol*, mely nem poklot, hanem egyfajta *alvilágot* jelent, félig öntudatos állapotot, mely az embert „lárvaszerű utóéletre kárhoztatja”, s melynek lényege, hogy a halott végleg meg van fosztva az Istennel való kapcsolattól.¹³⁵

Az Újszövetségben a mitológiából ismerős *hadész*, *alvilág*, illetve a nagyon gyakori *thanatosz* bukkan fel. Utóbbi minden további magyarázatot szükségtelenné téve, *halált* jelent.¹³⁶ A *hadész* kifejezés Homérosz (Kr. e. 8. század) által, eposzaiban megénekelte istenség, *Aidész* az alvilág istenének neve, valamint a görög mitológiában a holtak föld alatti, alvilági tartózkodási helyének elnevezése. A görögség nagy pesszimizmussal tekintett a holtakra és utóéletükre. Homérosz, az Odüsszeia XI. énekében részletesen leírta a mitológiai alvilág tulajdonságait: „Hogy mertél Hádészhoz jönni, ahol csak a holtak laknak, s nincs tudatuk, s a halandók árnyai pusztán?” – amiből látszik, hogy számukra az alvilági lét nem jelentett teljes megsemmisülést, hanem a földi élethez képest egyfajta árnyék-létet, melyben az emberi szabadság, életvezetés és főként a boldogság már nem valósítható meg.

A görög költészet időbeni kibontakozásával egyenes arányban vált az alvilág egyre részletesebbé és egyre bonyolultabbá,¹³⁷ mígnem *Vergilius* műveiben az alvilág már igen összetett és árnyalt szerkezetét írta le.

A görög *hadész* és a zsidó *seol* szoros hasonlóságot mutat egymással. Vallástörténetileg kettős irányú vallási interpolációval van dolgunk. Mivel *Hésziodosz* (Kr. e. 8. sz.) apja Kis-Ázsiából származott, minden bizonnyal az onnan eredő vallási hagyományok túlvilágképzetei is hatottak a költőre és eposzaira. Például Hésziodosz és a Ter 1:29 szerint is az emberek eredetileg növényevők voltak és csak az özönvíz után kezdtek húst fogyasztani.¹³⁸ Ugyanakkor az is igaz, hogy a hellenizmus eszméramlatai és gondolkodása is hatott a zsidóságra.¹³⁹ Vagyis a pokol, illetve általában a túlvilág és annak vallási megjelenése a zsidóság, majd a kereszténység hitrendszerében, a görög mitológiából eredő vallási befolyás.

135 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 262.

136 Pl. Mt 4,16; 10,21; 15,4; 16,28; 20,18; etc.

137 *op. cit.*, *Mitológiai enciklopédia*, I., 626.

138 Bomann, T., *A héber és a görög gondolkodásmód egybevetése*, 103.

139 Hahn, I., *Istenek és népek*, 249.

Vergiliushoz kötődik az alvilág *Élüszionra* és *Tartaroszra* történő felosztása,¹⁴⁰ ami tulajdonképpen a menny és a pokol előképe (Vergilius, *Aeneis*, VI.). Műveiben és mitológiájában a hősök, a jámborak és az avatottak nem halnak meg, hanem örömteli, boldog életet folytatnak a *Boldogok Szigetein*, az *Élüszionban*,¹⁴¹ míg a halál „lecsökkent és megalázó továbbélést jelentett a Hádész föld alatti sötétjében, amelyet sápadt, erejüktől és emlékezetüktől megfosztott árnyak népesítenek be.” Ekkor a halál még nem jelentette a földön elkövetett rosszcselekedetek büntetését, sem az *Élüszionba* kerülés a jócselekedetek jutalmát.¹⁴² Ekkor még nem volt sem a szenvedés helye, sem a gonoszok gyűjtőhelye,¹⁴³ minden negatív színezet nélkül, pusztán a holtak lakhelye, gyülekezőhelye volt.

A túlvilág pokollá alakulását előmozdította az etruszk kulturális és vallási hatás, mely a Kr. e. 4. századtól színes démonológiával népesítette be a hádészt. Dögevő madár csőrére emlékeztető orrú, ló fülű, vicsorgó ragadozók színes és ijesztő kavalkádja jelent meg az alvilágban.¹⁴⁴ A mai értelemben vett pokol leginkább az *orfizmus* görög tradíciójához kötődik,¹⁴⁵ melyről az *Odüsszeia* XI. éneke tanúskodik:

„Ott láttam Mínósz, Kronidész ragyogó fiusráját:
tartva arany jogarát, holtak közt tette a törvényt
trónján; s ők döntő szavait kérték a királynak,
ülve meg állva körül, Hádész tágas kapujában.”

A Sátán nem volt ott kezdettől fogva Isten mellett, mint ellenlábasa, hanem valószínűleg az iráni mitológiából szivárgott be a zsidó hitbe. A zsidó-keresztény Isten-Sátán dualizmus az iráni dualista hitrendszer hatására alakult ki.¹⁴⁶ Így lassan nem csak a túlvilág vált ketté a boldogság és a boldogtalanság helyére, hanem radikális szembenállás bontakozott ki a két hely és hatalom között: „a későbbi apokaliptikában a dualizmus a két eon sémájába öltözik”.¹⁴⁷

A halál utáni büntetés és annak örök volta csak az Újszövetségre jellemző, a zsidóság – bár a túlvilágot *seol*ként ismeri, de – a pokol létezését soha nem vallotta. Nem véletlen, hogy a keresztény teológusok igen

140 *ibidem*, *Mitológiai enciklopédia*, I., 626.

141 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 204.

142 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 207.

143 Papaionnaou, K., *The Geography of Hell in the Teaching of Jesus*, 96.

144 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 374.

145 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 415.

146 *op. cit.*, Eliade, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 465.

147 Gopplet, L., *Az Újszövetség teológiája*, I., 74.

óvatosan fogalmazzuk a pokollal kapcsolatban: „A pokol tüzének emlegetése tehát pusztán *Isten ítéletének jelenlétét jelzi*, vagyis nem valódi tűzre kell gondolnunk. (...) A »tűz« (...) a kízó tudatnak szimbolikus jelzése.”¹⁴⁸ *Gál Ferenc* őszintébben fogalmaz: „...naiv elképzelés volna, ha a kárhozottakat valamilyen tüzes tóban vagy kemencében képzelnék el”.¹⁴⁹ *Bradley* mindezt részletesen megindokolja, amikor kifejti, hogy az Újszövetségben használt *büntetés* kifejezés görög eredetije, a *kolaszisz*¹⁵⁰ egy mezőgazdasági szakkifejezés volt, amit a fák megmetszésére vagy a birkák nyírására használtak az ókorban, vagyis kifejezetten a termést gyarapító visszametszés, nyírás szakszava volt.¹⁵¹ Nem volt és nincs semmilyen tragikus vagy drámai árnyalata, nem utal szenvedésre, főképp nem kárhozatra vagy örökké tartó kínokra. „A kárhozatot nem szabad úgy felfogni, mint valami kízókamrárt. (...) Ott nincs semmi nagy, kimagasló égető vagy fojtogató dolog. A pokol egyszerűen maga az ember, úgy ahogy van: magára maradván... (...) A pokol tehát nem fenyegetés, hanem saját kicsiségünk átélése...”¹⁵²

Jézus mégis igen színesen beszélt a túlvilági szenvedésekről. „Lesz majd sírás és fogcsikorgatás, amikor látjátok Abrahámot, Izsákot, Jákobot és valamennyi prófétát Isten országában, magatokat pedig kirekesztve onnét.” (Lk13:28); „Amint a pokolban kínok között felemelte tekintét, látta távolról Abrahámot és kebelén Lázárt.” Hallunk még tüzes kemencéről (Mt 13:42), tüzes tóról (Jel 20:14-15) is. Azt leszámítva, hogy a görög szövegben az *ade*, vagyis a *hádész* hímnemű, részes esetben álló változatát konzekvensen és tévesen pokolnak fordítják a teológusok, Jézus szavai arra utalnak, hogy valamilyen kínok mégiscsak várnak arra, aki nem üdvözülni.

Csak homályosan, tükör által látjuk a végidőt, a Biblia sem egyértelmű ezekben a kérdésekben. A legtöbb, amit mondhatok, hogy jelenlegi tudásunk szerint az üdvösség Isten színelátása lesz, amikor majd úgy ismered Istent, ahogy ő ismer téged. (1Kor 13:12) Ez azt jelenti, hogy az üdvösség egyfajta egyesülés lehet Isten tökéletességével és teljességével. Ebből következik, hogy amit pokolnak vagy kárhozatnak nevezünk, az az Istentől való teljes elszakítottság lehet. Számos helyen azt olvassuk, hogy ebben a végső eltaszítottságban reménytelenség és lelkifurdalás

148 Előd I., *Katolikus dogmatika*, 705.

149 Gál, F., *Dogmatika*, 2., 248.

150 Mt 25,46; 1Jn 4,18; igei alakja a *koladzo* (κολάζω), *büntet*: 2Pt 2,9; ApCsel 4,21.

151 Bradley, H., *Flames of Love: Hell and Universal Salvation*, 65-66.

152 *ibidem*, Gál, F., *Dogmatika*, 2., 248.

gyötri a kárhozottakat.¹⁵³ Az elkárhozott ember a lét teljessége helyett a reménytelenségből, a tökéletesség helyett a teljes tökéletlenségből részesedik. Ha az üdvösség teljes békesség, öröm, dicsőség és teljes egység Istennel, akkor a kárhozott olyasvalami, ami mindennek az örökké (vagy örökké tűnőnek) tartó ellenkezője, amit a kárhozott büntetésként, vagyis személyes és végleges mértékű szenvedésként él meg. Sajnos ennél többet nem tudok mondani. De az eddigiemből talán megérted, hogy nem is az a fontos, hogy miként kell elképzelned az üdvösséget vagy a kárhozottot, hiszen mindaz, ami a halál után történik veled, akár feltámadás, akár különítélet, akár kárhozott vagy üdvösség a részed, az itt kezdődik ebben az életedben, mi több, itt és most kezdődik. Nem majdan fogsz üdvözülni vagy elkárhozni, hanem már itt és most elkezdődik az üdvösséged vagy elkárhozásod.

A hittel kezdtem, ami bizalmat, ráhagyatkozást, reménységet jelent. A végidei dogákkal kapcsolatban azt a kérdést kell feltenned magadnak, hogy hogyan tudod erősíteni és elmélyíteni reménységedet és bizalmadat? Kérdezd meg magadtól, mit jelent számodra, hogy reménységed van?

„Hivatásunk közös reményre szól” (Ef 4:4), mondja Pál apostol. Ám az életünk tele van kételyekkel. Ebben a füzetben én is kételyekkel bombázalak és igyekeztem a keresztyén vallásosság nagy tekintélyelvű elgondolásait kétségbe vonni. Nem azért, hogy elbizonytalanítsalak, hanem, hogy a felszínesről a lényegesre irányítsam a figyelmedet, hogy csónakodat a sekély vízből a mélyvíz felé fordítsam. Jézus azt mondta, „igyekezzetek bejutni a szűk kapun” (Lk 13:24), amit ezzel toldok meg: „lelketekben megfáradva el ne csüggedjete” (Zsid 1:3b).

Bármit hoz az élet, mindig igyekezz megtartani Istennel való személyes kapcsolatodat és elmélyíteni azt. Ez akkor a legkönnyebb, amikor nagy nehézségek terhelnek az életben, amikor különösen elkészerítő próbákat kell kiállnod, amikor tragédiák érnek, és hosszas szenvedés az osztályrészed. Ilyenkor nincs más dolgod, mint elfogadni azt a helyzetet, bajt, problémát, amit meg kell élned. Tudatosítsd, hogy most ez a dolgod, mert ideje van mindennek, a jónak és a rossznak is (Préd 3). Ezután ajánld fel Istennek ezt a helyzetet és ezt a szenvedést. Valahogy így fogalmazd meg: – Istenem, Atyám, felajánlom neked ezt a számomra megoldhatatlan helyzetet és minden fájdalmamat, félelememet, szorongásomat, mert úgy érzem, nem tudok változtatni rajta.

¹⁵³ Mt 8:12-13; Mk 9:47-48; Jel 14:10, stb.

Nem az a fontos, hogy Isten megment-e ebből a helyzetből vagy megoldja-e a problémádat. A fontos az, hogy ha elfogadod a megpróbáltatást és felajánlod neki önmagaddal együtt, azzal felajánlod és átadod Istennek az egész életedet, létezésedet, önmagadat. Ez a döntő mozzanat. Ezzel azt teszed, amit ő cselekszik veled. Ő tökéletes létezésének teljességével ajándékozik meg Fia által az üdvösségben, te pedig azzal ajándékozod meg őt, amid neked van: önmagaddal. Ez a kapcsolat pedig már kölcsönös és mennyei minőségű, ez már az örök öröm előszobája, ez már az üdvösség kezdete az ittből és a mostban.

„Azért teremtett mindent, hogy legyen, s a földkerekség nemzedékeit gyógyulásra szánta. Nincs meg bennük a romlás mérge, és nincs a földön az alvilág országa!” (Bölcs 1:14) Isten jónak teremtette a világot és benne az embert. A paradicsomi vétket, az emberi önzést a kereszténység korai, antióchiai-római missziója lemoshatatlan ösbűnnek minősítette. Ez azért történhetett, mert a nyugati misszió apostola, Pál, korábban komoly bűnöket követett el és komoly kísértésekkel kellett később is együtt élnie. Pál apostol gyilkos volt, aki keresztényeket ölt. Az ő személyes bűnhöz való viszonya természetes módon megjelent tanításában is. A legnagyobb bűnösből a legnagyobb bűnüldöző lett. Ezért bűnteológiája és általában lelki világlátása sokkal radikálisabb, szélsőségesebb és agresszívabb volt, mint bármelyik más tanítványé. Minden bizonnyal az ő teológiai innovációja volt, hogy a jeruzsálemi templom addigi áldozati kultikus gyakorlatát, azt, hogy ártatlan állatokat áldoztak fel az emberek bűneinek váltságául, Jézusra alkalmazta. Pedig Jézus nem tanított ilyet. Mi több, Jézus épp ezt a templomi áldozati gyakorlatot és a külsődleges vallásosságot szerette volna megreformálni. Persze Pál nem hallotta soha életében Jézus tanítását, mert nem tartozott a tizenkét tanítvány közé, nem találkozott vele, de mint képzett farizeus és a görög filozófiában is jártos római polgár, a maga észjárása szerint értelmezte azt, amit Jézussal kapcsolatban tudott és ismert, vagyis a keresztrefeszítést és a feltámadást. Neki ennyi állt rendelkezésére. Milyen érdekes, hogy az ortodox egyházak, melyek a Kr. u. 1054-es egyházszakadásig az egyetlen, egységes egyház nagyobbik részét képezték, soha nem vallották, hogy a paradicsomi bűneset miatti ösbűn vagy eredeti bűn átöröklődne Ádámról minden egyes emberre. Szerintük csak a rossz hajlam öröklődik. A bűn abszolutizálása a római misszió sajátja volt.

Pál számára a bűn volt az, ami köré felépítette egész teológiáját, lelkiiségét, s mivel ő volt a római misszió apostola, a később világhatalommá és világméretűvé vált római egyház is a bűnhöz képest határozta meg Istenről és Fiáról szóló tanait.

Ez az egyház és a belőle forgácsolódott keresztény irányzatok mind ugyanazt a hibát követték el. Túl a bűn abszolutizálásán, a maguk értelmezését tekintették egyedül üdvözítőnek, mindenki másét pedig kárhözatosnak.

Ahogy láttad, nem a Biblia az Isten igéje, hanem az, amit tanít, amit tanúsít. Nem is egy egyház, felekezet vagy a keresztény vallás az Isten igéje, hanem amit képvisel, amiről tanúskodik.

Kérlek, soha ne hidd el és soha ne felejtsd el, hogy amit Istenről éppen most gondolsz, az is csak egy értelmezés. Egyetlen értelmezés a sok közül. Soha ne ülj fel annak a tévedésnek, hogy az értelmezés – bármelyik értelmezés – azonos Isten igéjével. Nem azonos, hanem annak csak egy emberi magyarázata.

A hit és a hitben való élet viszont azonos Isten igéjével, mert az Isten országában zajlik, mert kegyelemben valósul meg, a Szentlélek erejében és közbenjárásával, Jézus Krisztus által. Ez a fontos, ez a lényeges, nem az elméletek.

Az Istenről szóló beszéd – akárki ember legyen is a beszélő – sosem lesz Isten beszéde, de az Isten teremtő erejű beszéde mindig rólad és a kettőtök viszonyáról szóló személyes beszéd vagy inkább beszélgetés, eleven kapcsolat marad. Ahogy Mózesről megjegyzi a Kivonulás vagy Mózes második könyve: „Az Úr szemtől szemben beszélt Mózesrel, ahogy az ember a barátjával beszél.” (Kiv – 2Móz 33:11)

Isten nem ilyen és nem olyan, hanem tökéletes és teljes. Igyekezz, hogy ne vetítsd rá a saját tulajdonságaidat és akaratodat. Ne várd, hogy imáid, kegyességed, jócselekedeteid majd üdvözítenek vagy jutalmat kapsz értük az Úrtól. Ne is szentimentalizmussal közelíts hozzá, mert az érzelmek csak a lélek forozódásai, amik pillanatról pillanatra változnak. Ne élményt keress a hitedben, hanem Isten világosságát, Jézus Krisztus közösségét és a Szentlélek erejét. Ne kifelé figyelj, hanem befelé evez. Evez a mélyre.

Isten létet és életet adó, fenntartó, a te életedet is teljessé tevő végső valóság. Jézus tanítása ezt mutatja meg neked és az élet teljességére szeretne elvezetni. Az által válsz igazán szentté – ahogy szent a mi mennyei Atyánk (1Pt 1:16) –, ha teljességében, elfojtások és menekülés nélkül vállalod az életed minden szépségét, nehézségét, boldogságát és örömét, megvalósítod minden aspektusát, amit módodban áll, s közben nem fedlekezel meg arról, hogy Isten felé irányuló szüntelen hálaadással élj. „Én azért jöttem, hogy életük legyen, bőséges életük.” (Jn 10:10)

Paleokereszténység

Meggyőződésem, hogy a kereszténység csak akkor maradhat meg, ha újragondolja saját tanainak értelmezését. Nem a korszellemet, nem a társadalmi elvárásokat kell kiszolgáltatnunk, sem a hitet megváltoztatnunk, hanem vissza kell térnünk Jézushoz, és ahhoz a tanításhoz, amit Ő adott, úgy, ahogy akkor és ott értették tanítványai. Ezt a tartalmat kell áttemelnünk a mába, lefordítanunk a magunk nyelvére és kultúrájára.

Ahogy ebben a füzetben felvázoltam, újra kell gondolnunk az Istenrel kapcsolatos értelmezésünket, s ebből következően a szent, szentség, megszentelődés, és az életszentség, továbbá a bűn és büntetés teológiáját, de kénytelen vagyok ennél is messzebb tekinteni. Úgy gondolom, hogy Pál kereszt-teológiája és engesztelés-teológiája helyett egy ugyancsak Jézusra figyelő szövetség-teológia lehet a megújító értelmezésünk, melyben az Újszövetséget – ahogy szerintem történt is – Jézus az utolsó vacsorán kötötte meg az Izrael tizenkét törzsét és az egész emberiséget reprezentáló tanítványokkal, és rajtuk keresztül a világgal. Isten sohasem kötött szövetséget áldozattal, az áldozatbemutatás mindig a szövetségkötés után történt, megpecsételésként. Így az Újszövetség, vagyis az Ábrahámnak adott első ígéret és áldás Jézus lakomájában egyetemessé szélesedett, s Kánaán helyett a nekünk ígért föld az Isten országa lett, s a földi bőség öszövetségi, materiális ígérete helyett a lét minden problémájára válaszként szolgáló, lelki üdvösséget kínált fel nekünk. Ha Jézus az Újszövetséget az utolsó vacsorán kötötte az emberiséggel, akkor kereszt-halálát nem szükséges áldozatként értelmezni, hiszen maga az áldozathozatal is fölöslegessé válik, hanem elégséges annak elfogadni, ami minden biztonnyal volt, kriminalitásnak. „A világosság a sötétségben világít, de a sötétség azt nem fogta föl.” (Jn 1:5)

Akik elfogadják Jézus szövetség-megújítását, Isten választott népévé lesznek. S „mindazoknak (...) akik befogadták, hatalmat adott, hogy Isten gyermekei legyenek; (...) akik hisznek az ő nevében, akik nem a vérből, sem a test ösztönéből, sem a férfi akaratából, hanem Istentől születtek.” (Jn 1:12-13)

Mélyre evezünk, de ahogy látod, még mindig van előttünk egy sokkal hatalmasabb, szinte ismeretlen nyílt víz. Jézus azonban, ahogy egykor a tanítványokkal (Mk 4:38), velünk van a bárkában. Biztos, hogy vihar kerekedik, de amíg Ő velünk van, nincs mitől félnünk.